

Vergadering van 21 December 1917 te 's-Gravenhage.

Voorzitter de Gepens. Luitenant-Generaal J. DE WAAL.

De VOORZITTER: Mijne Heeren! Ik open deze vergadering en heet U allen, die in zoo grooten getale opgekomen zijt, van harte welkom.

Zooals U weet, is in de vorige vergadering het Bestuur aangevuld met drie nieuwe leden, die zich hun benoeming hebben laten welgevallen. Van hen, allen hier tegenwoordig, is de generaal KEMPER zoo welwillend geweest een dubbele taak op zich te nemen, en wel: 1e. die van Ondervoorzitter en 2e. die van lid der Commissie van Redactie van het *Wetenschappelijk Jaarbericht*, waarin hij den generaal SNIJDERS tevens als Voorzitter vervangt. Ik behoef U wel niet te zeggen, hoezeer het Bestuur zich verheugt over deze bereidwilligheid. Den generaal KEMPER hierbij openlijk dank zeggende, dat hij de beide functies op zich heeft genomen, wensch ik hem toe, dat het hem gegeven moge zijn, met de andere leden der Redactie en de medewerkers van het *Wetenschappelijk Jaarbericht*, ons, zoo mogelijk eerlang — laat ons zeggen zes maanden na de demobilisatie — een *Wetenschappelijk Jaarbericht* te verschaffen, dat ons schadeloos stelt voor het gemis gedurende een viertal jaren en waarvan alle leden zullen kunnen getuigen, dat het geeft wat wij juist zoo gaarne zouden wenschen, namelijk de gegevens op militair en wetenschappelijk gebied omtrent de Nederlandsche land- en zeemacht.

In de tweede plaats kan ik U mededeelen, dat de generaal SNIJDERS, wien het Bestuur het eerlidmaatschap der Vereeniging heeft aangeboden, bij schrijven dd. 2 November j.l. heeft medegedeeld, zeer getroffen te zijn door het vereerend blijk van waardeering van het Bestuur en gaarne en met erkentelijkheid de benoeming tot eerlid zal aanvaarden.

Wij zijn bezig voor het diploma van het eerlidmaatschap een nieuw ontwerp „up to date” te laten maken en zullen zoodra dit gereed is, het den generaal aanbieden.

Het convocatiebiljet geeft aan als eerste punt van behandeling de ballotage der candidaat-leden. Onder die kandidaten zie ik met genoegen ook een viertal reserve-officieren; ik hoop, dat hun voorbeeld nog door veel anderen zal worden gevolgd.

Mag ik de Heeren ROELOFSEN en Los uitnoodigen den Secretaris-Penningmeester behulpzaam te zijn bij de opname van de stemmen en U allen tot de stemming over te gaan?

De stemming wordt gehouden.

De Voorzitter: Mijne Heeren! Er zijn uitgebracht 56 stemmen. Geen enkel bezwaar tegen de candidaten is ingebracht. Zij zijn dus met algemeene stemmen aangenomen. Het zijn de Heeren:

W. J. K. Baaij, 2e Luit. der Infanterie, P. A. S. de Boer, 2e Luit. der Infanterie, J. A. M. J. de Hoog, 2e Luit. der Infanterie, B. A. Sjoerdsma, 2e Luit. der Infanterie, te Amersfoort;

E. Dijkstra, 2e Luit. der Infanterie, A. E. J. Hellingman, res. 2e Luit. der Infanterie, te Amsterdam;

P. Geist, 2e Luit. der Infanterie, G. H. Scholten, 2e Luit. der Infanterie, te Assen;

W. A. Almekinders, 2e Luit. der Infanterie, te Bergen op Zoom;

W. E. Enthoven, 2e Luit. der Infanterie, te Ede;

J. J. D. H. Verschoor, 1e Luit. der Infanterie, te Ermelo;

J. Mateman, Kapitein der Infanterie, J. M. L. van Linden van den Heuvel, res. 2e Luit. der Infanterie, te Haarlem;

L. M. H. Hendriksz, 2e Luit. der Infanterie, te 's-Hertogenbosch;

D. Buijs, 1e Luit. der Infanterie, J. G. Hagens, res. 1e Luit. der Infanterie, W. J. Harms, Kapitein der Infanterie, F. B. Mensing, Kapitein der Infanterie, W. F. Stoltenhoff, res. 1e Luit. der Infanterie, W. F. F. van der Woerd, Kapitein der Infanterie, te Kampen;

N. J. Jelgersma, 2e Luit. der Infanterie, te Laren;
 J. G. Berghuijs, 2e Luit. der Infanterie, te Milligen;
 M. A. A. Strijers, 2e Luit. der Infanterie, te Oosterhout;
 P. M. Kalkman, res. officier voor speciale diensten bij de
 Intendance en W. Schutte, Kapitein-Intendant, te Rotterdam;
 C. Jansen, 2e Luit. der Infanterie, te Tilburg;
 E. J. van Baarsel, 2e Luit. der Infanterie, te Venlo;
 J. Rozeboom, Militair Apotheker 2e klasse, te Willemstad;
 en uit Nederlandsch-Indië:

Dr. J. Beets, offic. van Gezondheid 2e klasse;

R. Bakkers, 2e Luitenant, F. P. Fikenscher, 2e Luitenant,
 W. Hoedt, 1e Luitenant, H. de Jongh, 1e Luitenant, C. H.
 R. Landouw, 2e Luitenant, F. F. W. Marquenie, 1e Luitenant,
 A. Merkelbach, 1e Luitenant, J. C. de Quant, 1e Luitenant,
 J. L. P. van Raaij, 1e Luitenant, F. Ruinen, Kapitein, W. F.
 H. L. Simons, 1e Luitenant, Raden Soeratman, Inl. 1e Lui-
 tenant, J. G. A. van der Upwich, 1e Luitenant, H. W.
 Verharen, 1e Luitenant, C. Vlasblom, 1e Luitenant, G. de
 Vries, 1e Luitenant, A. J. van der Wal, 2e Luitenant, J.
 Weijne, 1e Luitenant en J. P. Wissema, 1e Luitenant der
 Infanterie;

A. P. van Katwijk, 2e Luitenant, W. Th. Spier, 2e Luitenant,
 en F. Weiffenbach, 2e Luitenant der Artillerie.

Ik heet de nieuwe leden van harte welkom in ons
 midden en hoop, dat ieder van hen weder een lid voor de
 Vereeniging zal aanwerven.

Ik dank tevens de heeren stemopnemers voor hun hulp
 aan den Secretaris-Penningmeester verleend, waardoor zoo'n
 goed resultaat is verkregen.

En nu geef ik het woord aan den Heer VAN MUNNEKREDE,
 tot het houden van zijne voordracht over:

De strijd in het polderland in verband met de ervaringen van den huidigen oorlog.

De Heer VAN MUNNEKREDE:

Mijnheer de Voorzitter! Mijne Heeren! Het is U allen
 bekend, dat deze verschrikkelijke, nog steeds voortwoedende

oorlog wordt gevoerd met middelen, waaraan voorspellende geesten zelfs in de verste verte niet hadden gedacht.

Verbazing zal het dus niet wekken, dat de theoriën, die vóór den aanvang der vijandelijkheden omtrent de moderne oorlogvoering werden gehuldigd, in tal van opzichten ingrijpende wijziging hebben ondergaan.

Zij *konden* immers geen rekening houden met de ver-rassingen, die deze wereldkrijg in zoo ruime mate heeft gebracht?

Met dit feit voor oogen zou het dan ook inderdaad een wonder zijn, indien de wijze, waarop wij vóór 1914 meenden den strijd in het polderland te moeten voeren, voor de toekomst onveranderd zou kunnen worden aanvaard.

Mijne Heeren! U voelt het allen, dat wonder zal niet worden voltrokken en zoo dringt zich dus voor ons, Nederlandsche officieren, de noodzakelijkheid op om onze denk-beelden omtrent de oorlogvoering in het polderland te moderniseeren, m.a.w. aan te passen aan de ervaringen, die in den huidige oorlog zijn opgedaan.

Op vereerende uitnoodiging van het Bestuur onzer Ver-eeniging zal ik hedenavond eene poging wagen om een oplossing te geven voor dit vraagstuk, dat voor ons van het allerhoogste belang is. Want ik behoef in dezen kring zeker niet te zeggen, waar het vermoedelijk om zal gaan als onze troepen in den polder zullen moeten strijden.

Ik ben er mij van bewust, dat het mij alleen niet zal ge-lukken om die oplossing te geven; ik hoop daarom dat ook anderen bereid zullen zijn er hunne krachten aan te wijden.

Toen ik mij aan het bewerken van deze voordrachtzette, dwong mij de omvang van de stof al dadelijk tot kiezen of deelen.

Het begrip „polderoorlog” toch is te onzent zeer ruim, want men kan er even goed toe rekenen den strijd om onze duurzame versterkingen, als den strijd, die ons veld-leger en onze overige mobiele troepen c.q. zullen moeten voeren in onze laag gelegen terreinen.

Beide onderwerpen te behandelen is — zonder in opper-

vlakkigheid te vervallen — ten eenenmale onmogelijk, zoodat ik mij tot een van beide moet beperken.

Ik heb mijne keuze gevestigd op het laatstgenoemde, omdat ik daardoor in de gelegenheid ben de zeer bijzondere moeilijkheden ter sprake te brengen, waarmede de strijd in het polderland gepaard gaat, die ontstaat als gevolg van operatiën, welke in vredetijd misschien wel konden worden vermoed, maar niet met besliste zekerheid waren te voorzien.

Ik zal de te behandelen stof in 2 deelen splitsen.

Eerst zal ik U aangeven welke algemeene verschilpunten er, naar mijne meening, bestaan tusschen den vroegeren en den huidigen polderoorlog; daarna zal ik U een schets geven van de wijze, waarop zich tegenwoordig de operatiën in het polderland zullen kunnen ontwikkelen.

Algemeene verschilpunten tusschen den vroegeren en den huidigen polderoorlog.

Bij het uitbreken van den wereldoorlog bestonden te onzent omtrent de hoofdbeginselen van den strijd in het polderland de volgende opvattingen;

Overheerschend was de meening, dat het polderland zich meer eigende voor de verdediging dan voor den aanval.

Zou de aanvaller reeds bij het verkennen van den verdediger de grootste moeite hebben om zich de noodige gegevens te verschaffen voor het opmaken van zijn aanvalsplan, nog grootere moeilijkheden zou hij te overwinnen krijgen, wanneer hij bij daglicht onder krachtig vuur van den verdediger langs de veelal smalle en ver in te ziene accessen en over het met vele wateren doorsneden tusschen-terrein, de vijandelijke stelling zou moeten naderen.

Bovendien zou het doorsneden karakter van het polderland den aanvaller dwingen tot splitsing van de beschikbare krachten in verschillende onderdeelen, waardoor èn aan de hoogere gevechtsleiding èn aan de bekwaamheid en zelfstandigheid van de onderbevelhebbers zware eischen zouden worden gesteld.

Tengevolge van al deze omstandigheden werd de defensieve kracht van het polderland hoog aangeslagen en men nam aan, dat de verdediger met zwakke krachten aan een frontalen aanval, zelfs van een groote overmacht, met succes weerstand zou kunnen bieden.

Belangrijk gunstiger zou de toestand voor den verdediger nog worden, wanneer hij er in slaagde het geheele voorterrein van de stelling of een gedeelte daarvan te inundeeren.

De consequentie, waartoe deze opvattingen leidden, lag voor de hand:

Het polderland zou het gebied zijn, waar de operatiën traag en bloedig zouden verlopen, waar over uitgerekte fronten zou worden gestreden, waar zich een sterke neiging naar omtrekking zou openbaren en waar nachtgevechten herhaaldelijk aan de orde zouden zijn.

Mijne Heeren! Thans vraag ik: Is die voorstelling van zaken nog in alle opzichten juist?

Het antwoord op die vraag kan men door redeneering trachten te vinden, maar beter komt het mij voor de huidige krijgsgeschiedenis te raadplegen en daaruit af te leiden wat wij kunnen behouden en wat wij overboord moeten werpen.

Het ligt voor de hand, dat wij voor dat onderzoek onze keuze vestigen op de operatiën in Vlaanderen in October 1914, omdat zij zich afspeelden in een terrein, dat sterke overeenkomst vertoont met ons polderland.¹⁾

¹⁾ Wie daaraan nog mocht twijfelen, verwijs ik naar de *Revue Mil. Suisse* van November 1917 (blz. 503 t.m. 508), waarin de Belgische Commandant WILLY BRETON een beschrijving geeft van het terrein. Ik haal hieruit slechts het volgende aan:

„Il est impossible, rappelons le, de creuser le sol, même à une profondeur minime, sauf en certaines parties les plus méridionales du front, où le terrain se lève graduellement. Au moindre coup de pelle, l'eau apparaît. Il en résulte que tous les travaux, quels qu'ils soient, ont du être exécutés en matériaux rapportés.”

Sta mij toe, U in herinnering te brengen hoe die operatiën zijn verlopen; verwacht geen gedetailleerd overzicht van mij, want ik moet mij beperken tot het geven van een korte schets, waarin echter zullen voorkomen alle bijzonderheden, die voor het door mij beoogde doel van belang kunnen worden geacht ¹⁾.

In het begin van October 1914 was de algemeene strategische toestand in Vlaanderen van dien aard geworden, dat er voor de Geallieerden geen hoop meer bestond om de verbinding van de Belgische met de Fransch-Engelsche legers nog bij Antwerpen tot stand te brengen.

Daar tegelijkertijd het gevaar voor het bij die vesting verzamelde Belgische leger steeds dreigender werd om op zijn zuidelijken vleugel door Duitsche strijdkrachten te worden omtrokken, zag het Belgische opperbevel zeer juist in, dat het Belgische veldleger slechts door een snellen terugtocht in westelijke richting voor een verdere deelname aan den oorlog kon worden behouden.

De bevelen daartoe werden gegeven in den nacht van 6 op 7 October; het was toen hoog tijd.

De bezetting van Antwerpen, moest, door de verdediging van de vesting voort te zetten, in eerste instantie dien terugtocht dekken. Besloten werd in eens tot den Yzer terug te gaan. Dit geschiedde niet, omdat er tusschen Antwerpen en den Yzer geen enkele stelling meer werd aangetroffen, die zich voor een hardnekkige verdediging leende, maar omdat de Yzer-stelling het best in den strategischen toestand van het oogenblik paste.

Zeer oordeelkundig trad de Belgische cavalerie bij den terugtocht op. Zij bleef niet alleen voortdurend in voeling met den vijand, maar vertraagde ook zijn opmarsch door af te zitten tot het gevecht te voet achter elke terrein-afscheiding, die zich voor een tijdelijke verdediging leende.

¹⁾ Voor een meer volledig overzicht verwijs ik o. a. naar de belangrijke studie van den Majoor W. E. VAN DAM VAN ISSELT, getiteld: „De Yzer-Waterlinie van 1914-15.”

Een gedeelte van de cavalerie trok vervolgens, al strijdende, terug op de oostelijke flank van het leger, terwijl de rest in een grooten boog in westelijke richting uitweek.

Den 15en October was het Belgische leger, ter sterkte van 48,000 geweren, 350 kanonnen van 7.5 c.M. en 24 houwitsers van 15 c.M. achter den Yzer verzameld; de troepen waren lichamelijk uitgeput, doch met den besten geest beziel.

Aan deze troepenmacht werd een brigade Fransche mari-niers (6000 man) toegevoegd; dit was voorloopig de eenige hulp, die de Franschen aan de Belgen konden verschaffen voor de verdediging van de 39 K.M. ¹⁾ lange Yzerstelling van de zee tot Zuidschote.

Hoe zag nu deze stelling er uit?

Het voorterrein was door tal van wateren doorsneden en over het algemeen geheel vlak en open. De rechtervleugel werd beschermd door het Yzer-Ieperenkanaal, het centrum door den Yzer, terwijl de linkervleugel aanleuning vond aan de Noordzee, waarop de Geallieerden meester waren.

De Yzer zelf, ter breedte van ± 20 M., stroomde tusschen 2 dijken, waarvan de westelijke ± 2 M. hooger was dan de oostelijke. Een zwak punt werd gevormd door de bocht van Tervaete, doordat de opening naar het westen was gericht.

Om het uitgestrekte front te bezetten moest de beschikbare troepenmacht bijna in haar geheel in voorste linie worden gebracht, op de rechterflank gedekt door een cavalerie-divisie.

Voorloopig vormden slechts 2 brigades infanterie en 1 cavalerie divisie resp. bij Lampernisse en tusschen Nieuwpoort en Veurne de algemeene reserve in de hand van het opperbevel.

Als vooruitgeschoven posten waren bezet Lombaertzijde, Mannekensvere, Schoore, Keyem en Beerst, terwijl te Nieuwpoort bij Schoorbakke en bij Dixmuiden offensieve bruggehoofden waren gevormd.

¹⁾ Zie de schets.

Aldus was ongeveer de toestand aan den Yzer in den avond van 15 October 1914.

Reeds in den namiddag van dien dag wezen de ingekomen berichten er op, dat teger het front Nieuwpoort-Dixmuiden een aanval van de Duitschers spoedig kon worden verwacht.

De spanning onder de Belgen was groot!

Zij voelden, dat de Duitschers geen offers zouden ontzien om zich een doortocht naar Calais te banen; zij wisten, dat zij voorloopig op eigen krachten waren aangewezen; zij begrepen, dat het van hunne inspanning zou afhangen of de Duitschers er in zouden slagen aan de zaak der Geallieerden — ook hunne zaak — een doodelijken slag toe te brengen.

Den 16en October begon de worsteling.

Geweldige aanvallen richtten de Duitschers op de vooruitgeschoven punten, maar het duurde tot 20 October vóór zij deze hadden vermeesterd.

De 3 bruggehoofden bleven echter in het bezit van de Belgen, niettegenstaande de verdediging van Nieuwpoort en Dixmuiden, die in lichte laaie stonden, met ongelooflijke moeilijkheden gepaard ging.

Gedurende den nacht van 20 op 21 October en den geheelen 21en October werd het front aan een buitengewoon hevig bombardement onderworpen. De Duitschers richtten hun artillerievuur zoowel op de voorste lijn als op het terrein daarachter om het oprukken van reserves te beletten; sommige loopgraven werden letterlijk in stukken gescheurd ¹⁾.

Het krachtig optreden van de Duitschers maakte het raadzaam de door de Belgen te verdedigen stelling eenigszins te verkorten en in overleg met het Fransche opperbevel werd daarom bepaald, dat de Belgen zich voortaan niet verder dan tot St. Jacques Cappelle zouden uitbreiden. De stelling had daarmede een lengte verkregen van 23 K.M.

In den nacht van 21 op 22 October greep er een gebeurtenis plaats, die voor de Belgen noodlottig had kunnen worden.

Beschermd door de duisternis was het n.l. aan de Duit-

¹⁾ Zie het officiële Belgische verslag blz. 82.

schers gelukt over een bij Tervaete geslagen brug in de bocht van den Yzer door te dringen. „Het oogenblik is zoo „beangstigend als het maar zijn kan”, aldus de Commandant „WILLY BRETON, „want als de vijand zijn voordeel verder uitbreidt, is het doorbreken van het front een voldongen feit.

„In een bewonderenswaardige opwelling van wilskracht „stormen de op dit oogenblik nog beschikbare Belgische „troepen, ondanks hunne uitputting tot den tegenaanval „voorwaarts. Daar zij ontzettende verliezen lijden, kunnen „zij den vijand niet geheel terugdringen, doch blijven meester „van de tusschen de twee uiteinden van de bocht gespannen „kooorde en vestigen zich in de modderachtige slooten”.

Op den 23en October kwam eindelijk de lang beloofde versterking opdagen; zij werd gevormd door een Fransche divisie, die op Nieuwpoort werd gedirigeerd om aldaar een offensief te beproeven.

In het centrum hadden inmiddels de uitgeputte Belgische troepen het zwaar te verantwoorden gekregen; langer weerstand bieden was haast niet mogelijk; het bruggehoofd van Schoorbakke moest worden prijsgegeven en op 24 October waren de Belgen genoodzaakt achter den Beverdijk terug te trekken. Nieuwpoort en Dixmuiden bleven echter in hun bezit, ook nadat op laatstgenoemd oord 15 stormaanvallen waren uitgevoerd.

Op den 25en nam het Belgische opperbevel een zeer belangrijk besluit.

Niet meer kunnende rekenen op verdere versterkingen en vreezende, dat de uitgeputte, schaars van munitie voorziene, troepen voor nieuwe krachtige aanvallen zouden bezwijken, trof het op dien dag de eerste voorbereidende maatregelen voor het inundeeren van het terrein tusschen den Yzer en den spoorweg Nieuwpoort-Dixmuiden.

Dat was, mijne Heeren, een inundatie „à la minute”, waarvan STIELTJES zou hebben gewatertand!

Voorbereid in vreedestijd was zij absoluut niet; de Belgische Generale Staf had er waarschijnlijk nooit aan gedacht, dat die uithoek van het Belgische grondgebied nog eens het tooneel zou worden van een verbitterden strijd en toch

gelukte die inundatie schitterend en hadden de Belgen daaraan mede hun succes te danken.

Het besluit had moeilijk later kunnen worden genomen, want op 26 October moest ook de stelling achter den Beverdijk worden ontruimd.

In den avond van dien dag stonden de Belgisch-Fransche troepen in een lijn, loopende over Nieuwpoort, achter de spoorbaan tot Pervyze om vervolgens over Oud-Stuyvekenskerke en langs den westelijken Yzerdijk aan het bruggehoofd bij Dixmuiden aan te sluiten.

In tegenstelling met de voorgaande dagen, verliepen de 27e en de 28e October betrekkelijk kalm, ofschoon de Duitschers de nieuwe Belgische stelling onder heftig artillerievuur namen.

Een bombardement van ongekende kracht barstte op den 29en los; het was het voorspel van den laatsten woedenden stormloop, dien de Duitschers op het Belgische bolwerk zouden wagen.

Reeds den volgenden dag werd hij ondernomen, maar overal werden de aanvallen afgeslagen, behalve te Ramscapelle, waar de Duitschers zich wisten te nestelen.

Nog eenmaal dreigde de inspanning van den verdediger tevergeefs te zijn geweest, maar vast besloten geen duim breed gronds meer te verliezen, spande hij zijn laatste krachten in voor een tegenaanval.

Den 31en October verjoegen de overlevenden van 5 Belgische en 2 Fransche bataljons de Duitschers uit Ramscapelle; het langzaam stijgende water deed de rest.

Zoo eindigde de slag aan den Yzer!

Van de Belgen was verlangd slecht, 48 uren weerstand te bieden; zij hebben aan die opdracht voldaan, ja, meer dan dat, zij hebben, gesteund door 6000 Fransche mariniers en een Fransche divisie, van die 48 uren, 14 dagen weten te maken!

Ik zal u verder niet vermoeien met een opgave van de geleden verliezen; laat ik mogen volstaan met u te zeggen, dat zij aan beide zijden groot waren.

Welke gevolgtrekkingen kunnen nu uit deze voor de Belgen zoo roemrijke episode van den wereldoorlog worden gemaakt?

Let men uitsluitend op de feiten, die zich hebben voorgedaan, dan is er zeker alle aanleiding voor om in de krijgsverrichtingen aan den Yzer een bewijs te zien van de juistheid van de te onzent gehuldigde theorie omtrent den polderoorlog, speciaal wat het optreden van den verdediger betreft.

Wij vinden daarin toch terug onze opvattingen omtrent het gebruik van de cavalerie, de verdediging van het voorterrein, het afstootend vermogen in front van een polderstelling, de waarde van een inundatie en het karakter van den strijd in zijn geheel, dien wij altijd als traag en bloedig hebben gekenmerkt.

Daarentegen hebben de gebeurtenissen duidelijk aangetoond — en het komt mij van belang voor hierop in het bijzonder de aandacht te vestigen — dat een polderstelling buigzamer is dan wij hebben aangenomen, blijkens hetgeen in punt 100 van onze Gevechtshandleiding over de gevolgen van een plaatselijke doorbreking van een polderstelling wordt vermeld.

Na te hebben gewezen op het groote gevaar, dat voor den verdediger ontstaat, wanneer zijne stelling plaatselijk wordt doorbroken, vervolgt dit punt aldus:

„Het teruggaan op een enkel punt zal daarom dikwijls „het innemen van eene meer achterwaarts gelegen stelling „over een aanzienlijk deel van het front tengevolge moeten „hebben”.

Mijne Heeren! Het op den voorgrond schuiven van den terugtocht in een zoodanig geval dienen wij los te laten, want de Belgen hebben ons op 22 en 31 October 1914 geleerd, dat een plaatselijke doorbreking van een polderstelling volstrekt niet den terugtocht over een aanzienlijk deel van het front ten gevolge behoeft te hebben.

Wanneer de verdediger den blik slechts voorwaarts gericht houdt, is het in het polderland, evenals in andere terreintypen, blijkbaar zeer wel mogelijk om een plaatselijke door-

breking binnen enge grenzen te beperken en de stelling elastisch te laten ombuigen.

De uitvoerbaarheid van dit laatste wordt ook aangetoond door het beloop, dat de Belgische stelling op 26 October verkreeg.

Kunnen wij dus uit den Yzerveldtocht, in het bijzonder aangaande de verdediging van een polderstelling, veel beoedigends putten, één ding mogen wij toch bij het trekken van conclusiën niet uit het oog verliezen n.l. dat in October 1914 de luchtvaart en de artillerie nog niet het vermogen hadden, dat zij thans bezitten.

En juist deze beide zijn het: de luchtvaart en de artillerie, die haar stempel hebben gedrukt op de oorlogshandelingen van onzen tijd en die ook niet zullen nalaten een ingrijpenden invloed uit te oefenen op den strijd in het polderland.

Daaromtrent laat de Yzerveldtocht ons echter in het onzekere.

Ik heb althans in de bronnen, die ik heb geraadpleegd, nergens gelezen, dat bijv. de vliegers een aandeel aan den strijd hebben genomen en als zij er geweest zijn, dan hebben zij vermoedelijk geen rol van beteekenis vervuld.

Want waarom die dan verzwegen?

En nu stel ik slechts deze vraag:

Hoe zou de strijd voor de Belgen zijn verlopen, wanneer de Duitschers door middel van luchtverkenning hadden kunnen vaststellen:

het juiste beloop van de Belgische stelling, de opstelling van de Belgische artillerie, de verzwakking van het Belgische front na het terugnemen van een geheele divisie uit de verdedigingslijn, de herhaalde verplaatsing van de reserves achter het front; wanneer zij met behulp van luchtwaarneming hun artillerievuur hadden kunnen regelen, zooals dat later op andere gevechtsfronten zoo voortreffelijk geschiedde?

Mijne Heeren! Die vraag is veroordeeld om nimmer te worden beantwoord en daarom herhaal ik het: hoeveel leerrijks de Yzerveldtocht in vele opzichten ook moge bevatten, de speciale invloed van de luchtvaart en van het nieuwere

gebruik van de artillerie op den strijd in het polderland zullen wij daaruit niet kunnen leeren.

Wij zijn dus ten slotte toch nog gedwongen om dien invloed af te leiden uit de ervaringen, die elders zijn opgedaan en dan kom ik voor mijn persoon tot de volgende conclusiën:

I. De moeilijkheden, die, in het bijzonder voor den aanvaller, aan het verkennen van den tegenstander in den polderoorlog werden toegeschreven, vallen door de luchtvaart grootendeels weg.

Het zal niet meer baten of de verdediger verschillende punten, in front of flank van zijne stelling gelegen, doet bezetten met het doel den aanvaller te verhinderen de juiste ligging van de stelling te bepalen.

Het weerstand bieden op die punten *kan* zijn nut hebben om den vijandelijken opmarsch te vertragen, maar meer ook niet.

Als maatregel *tegen* de verkenning zullen de vliegers van den aanvaller er mede spotten!

Op groote hoogte vliegen zij over de bezette punten heen en nemen van uit de lucht waar, wat hun achter die punten bijzonder belang inboezemt, geholpen als zij worden door de gesteldheid van het polderland, dat in den regel arm is aan bedekking en dientengevolge het verbergen van de doelen door den verdediger niet gemakkelijk maakt.

Een belangrijke rol zal daarbij ook de fotografie spelen, want thans is men reeds zoo ver, dat 40 minuten na terugkeer van den vlieger de opnamen zijn ontwikkeld, terwijl binnen het uur 600 afdrukken, voor gebruik voldoende gedroogd, in handen van de troepencommandanten kunnen worden gesteld.

II. De beteekenis van de omtrekking is door de luchtvaart zeer verminderd.

Eerder dan voorheen zal de marsch van omtrekkende troepenafdeelingen kunnen worden gesignaleerd, zoodat daartegen ook eerder dan vroeger doeltreffende maatregelen kunnen worden genomen.

Hieruit volgt, dat het uitvoeren van omtrekkende bewegingen bij duisternis aan waarde heeft gewonnen.

III. *Het tegenwoordige gebruik en het vermogen van de artillerie, gepaard met de luchtverkenning, maakt het gebiedend noodzakelijk polderstellingen met veel meer zorg te kiezen en in te richten, dan vroeger noodig was.*

Als ik deze conclusie als juist mag aannemen, dan volgt daaruit feitelijk, dat de kracht, die de verdediging aan het polderterrein zelf ontleent en waarvan in onze reglementen zoo hoog wordt opgegeven, verminderd is.

Ik zal de laatste zijn om te ontkennen, dat het polderterrein voor de beweging van aanvallende troepen groote bezwaren oplevert en zal blijven opleveren, maar die bezwaren krijgen eerst werkelijke beteekenis, wanneer zij tot het oogenblik, waarop de aanvaller zijn voet in de vijandelijke stelling zet, onder het vuur van den verdediger moeten worden overwonnen.

En wanneer men nu bedenkt aan welke eischen tegenwoordig een stelling moet voldoen, waarvan de verdediger zich tot taak heeft gesteld het zoeven genoemde doel te bereiken, dan komt men van zelf tot de slotsom, dat de verdediger van het polderland niet meer zoo vrij is in de keuze van zijne stellingen als voorheen werd aangenomen.

De woorden, waarmede de Kapitein PLANTENGA het polderland uit een militair oogpunt eens zoo mooi schetste, toen hij het karakteriseerde als een terrein, waar de verdediger een *zeldzaam ruime keuze heeft van stellingen en waar, om figuurlijk te spreken, vesting aan vesting grenst*, hebben dan ook voor de huidige omstandigheden veel van hun beteekenis verloren.

Willen wij trachten een oplossing te vinden voor het vraagstuk, dat ons op het oogenblik meer in het bijzonder bezig houdt, dan mogen wij niet nalaten de tactiek, die tegenwoordig bij het verdedigen van stellingen wordt toegepast, in den kring onzer beschouwingen te betrekken.

Zooals U bekend is, gold in het begin van den oorlog

bij de Duitschers het beginsel, dat de verdediger slechts *één* lijn zoo krachtig mogelijk moest versterken en verdedigen.

De Franschen daarentegen waren aanhangers van het gebruik van een vóórstelling vóór de eigenlijke hoofdverdedigingslijn, doch zij wijzigden, onder den indruk van de eerste ervaringen, hun stelsel van verdediging in den geest van het Duitsche.

Het trommelvuur wierp dat systeem geheel omver en op alle slagvelden nam men een verdedigingsstelsel aan, dat, in een modernen vorm, de oude Fransche opvatting weergaf.

Het bestond in het inrichten van een *verdedigingsstrook*, die over hare geheele diepte van talrijke versterkingen werd voorzien. Ook de verdedigende troepen werden in de diepte geëchelonneerd en zoodanig gegroepeerd, dat zij tot het offensief konden overgaan, indien de aanvaller er in slaagde de stelling binnen te dringen.

Dat stelsel bestaat nog al hebben de Duitschers het op sommige gedeelten van hun gevechtsfront ook in een nieuwen vorm gegoten door de aaneengesloten weerstandslijn te vervangen door een groot aantal gebetonneerde opstellingen voor mitrailleurs met een bezetting van 10 tot 50 man.

De ontwikkeling van een dergelijk verdedigingsstelsel is zeer verklaarbaar.

Tengevolge van de werking van het vernielings- en het afsluitingsvuur van de aanvallende artillerie was de verdediger er niet meer zeker van onder alle omstandigheden den vijand *vóór de weerstandslijn* tot staan te kunnen brengen.

Wat was dus natuurlijker dan dat hij zich gereed hield om door snelle tegenaanvallen het verloren terrein te herwinnen?

Het was immers het eenige middel, dat in die spannende oogenblikken nog voor toepassing in aanmerking kwam?

Inderdaad zijn die tegenaanvallen veelvuldig uitgevoerd moeten worden en het valt niet te ontkennen, dat zij dikwijls tot het beoogde doel hebben geleid.

Daaraan schrijf ik het toe, dat er hier en daar een neiging

is te bespeuren om het zwaartepunt van de verdediging naar de tegenaanvallen te verplaatsen.

M. i. is men hiermede op een verkeerden en gevaarlijken weg, omdat het aanleiding kan geven tot verwaarloozing van de verdediging van de voorste weerstandslijn, die dan natuurlijk per sé gedoemd is om voor elken aanval te bezwijken.

Bovendien is de uitslag van die tegenaanvallen zeer onzeker. Van een krachtige, hoogere leiding en van een optreden in onderling verband is daarbij geen sprake; er is geen tijd en geen gelegenheid voor; veel — zoo niet alles — hangt af van het initiatief van de ondercommandanten en hoe gevaarlijk het is *daarop* een wissel te trekken, bewijst de krijgsgeschiedenis maar al te duidelijk.

Ik vermeen dus, dat het eerste en voornaamste doel van den verdediger zal moeten zijn en blijven den aanval vóór de stelling tot staan te brengen en eerst als hem dat niet gelukt — bij wijze van noodmaatregel — tot de tegenaanvallen zijn toevlucht te nemen.

Ik vind steun voor deze bewering in een zeer betrouwbaar bericht van het front van jongen datum, dat, vertaald, aldus luidt:

„De verdediger moet strijden in de eerste lijn voor de „eerste lijn en *indien* zij verloren gaat in de omgeving van de eerste lijn”.

In een nog later rapport wordt vermeld, dat bij eene bespreking met verschillende commandanten de algemeene klacht werd geuit, dat tegenaanvallen als regel te laat kwamen en dat de daarbij geleden verliezen niet in verhouding stonden tot de behaalde resultaten.

Men ging uiteen met het consigne: „de eerste lijn heel „sterk te maken om deze in staat te stellen zonder hulp „den vijandelijken aanval af te slaan en de bezette granaat-trechters te behouden”.

Mijne Heeren! De verdediger kan zich gelukkig prijzen, dat de geschiedenis van dezen oorlog hem het recht geeft te gelooven aan de mogelijkheid om dat eerste en voornaamste doel te bereiken.

Want er zijn ook *vele* aanvallen *afgeslagen*, niettegenstaande zij door een krachtig artillerievuur waren voorbereid.

Ware dat niet zoo, moest men werkelijk in de tegenaanvallen het *eenige* middel zien om een stelling te behouden, dan zag het er met de verdediging van ons polderland treurig uit, omdat daar op *vele* plaatsen — ik zeg *niet* op *alle* — van tegenaanvallen niets valt te verwachten.

Men moet toch niet vergeten, dat voor het welslagen daarvan snelheid van uitvoering een eerste vereischte is.

Zij moeten den aanvaller bij voorkeur treffen vóór hij zich in de veroverde stelling heeft kunnen inrichten, want dan beleeft hij zijn zwakke oogenblik.

De troepen, die de tegenaanvallen uitvoeren moeten dus een aanvalsterrein zonder hindernissen voor zich hebben en — wat van niet minder belang is — zij moeten op korten afstand achter de weerstandslijn gereed kunnen worden gehouden.

Kan aan *deze* eischen in het polderland overal worden voldaan?

Immers neen!

En daarom is in het algemeen in het polderland het tot staan brengen van den aanval vóór de stelling van zooveel gewicht.

De verdediger zal dit doel tegenwoordig niet anders kunnen bereiken dan wanneer het weerstandsvermogen — dit woord in den ruimsten zin op te vatten — van zijne stelling aan bijzondere eischen voldoet.

Onder die bijzondere eischen noem ik in de allereerste plaats de gelegenheid om de verdedigers van de stelling tegen het voorafgaand artillerievuur behoorlijk te kunnen dekken. Dat in het polderland aan deze voorwaarde lang niet in elke willekeurige lijn kan worden voldaan, behoeft ik zeker niet in het licht te stellen.

Daardoor zal de verdediger in de keuze van stellingen noodwendig worden beperkt, waaruit weer onverbiddelijk voortvloeit, dat hij dikwijls meer terrein zal moeten prijsgeven dan hem lief is.

Hij moge zulks betreuren, hij heeft het echter als een

onvermijdelijk gevolg van de vernielende kracht der hedendaagsche aanvalsmiddelen te aanvaarden.

Ook aan het front is het gebleken, dat het star vasthouden aan het verleidelijk beginsel om elken duim breed gronds te verdedigen verkeerd is.

Want nog onlangs is een van de hoofdbeginselen van de verdediging genoemd :

„De hooge bevelvoering moet niet als een vaste en onveranderlijke regel aannemen geen stuk gronds prijs te geven, „maar zij moet de verdediging zoodanig leiden, dat de eigen „troepen in een gunstig, die van den vijand daarentegen in „een ongunstig terrein optreden.”

Wat nu de polderstellingen zelf betreft, zou ik in het algemeen 2 typen willen onderscheiden :

a. Stellingen, waarvan de voorste weerstandslijn een aangesloten geheel vormt en

b. Stellingen, die zijn gelegen in den rand van de bedekte gedeelten langs de accessen, met daartusschen gelegen min of meer open terreinstrooken.

ad a. In verband met hetgeen reeds is gezegd, zal de weerstandslijn een zwaar profiel moeten bezitten om onder het vernielingsvuur van de aanvallende artillerie niet geheel hare waarde als gevechtstopstelling te verliezen.

Dat zware profiel zal vooral noodig zijn, waar de terrein-gesteldheid dwingt om *in* of *onmiddellijk* achter de weerstandslijn de onderkomens voor de verdedigers in te richten. ¹⁾

Zware dijken, spoordijken e.d. komen voor de hierbedoelde weerstandslijnen in aanmerking; ik schakel het geval uit, waarin de verdediger zooveel tijd van voorbereiding heeft gehad, dat hij zandlichamen heeft kunnen aanbrengen daar, waar zij in tactisch opzicht noodig of gewenscht zijn.

Het is hier de plaats er op te wijzen, dat het tegenwoordig

¹⁾ Dit is bijv. het geval aan den Yzer, waar de Belgen *in* den spoordijk onderkomens hebben gemaakt.

Deze laten hoogstens toe om in gebukte houding te zitten, maar meerendeels zijn ze alleen geschikt om in liggende houding te worden gebruikt.

hoogst gevaarlijk is de weerstandslijn te kiezen achter dijken of kaden, die tot *onmiddellijke* waterkeering dienen.

Wordt die dijk of kade stuk geschoten, dan weten wij Nederlanders maar al te goed, welke rampen daarvan het gevolg kunnen zijn.

Niet altijd zal de tactische toestand toelaten het kiezen van dergelijke weerstandslijnen te vermijden. In een zoodanig geval zullen de dijken of kaden moeten worden versterkt terwijl ook zou kunnen worden overwogen om den waterspiegel te verlagen, indien althans de waterstaatkundige toestand zulks veroorlooft.

ad b. De bedekte gedeelten van dit soort stellingen leenen zich in den regel tot het inrichten van meerdere verdedigingslijnen achter elkaar en dus tot het toepassen van de verdedigingstactiek, die zich in den huidige oorlog heeft ontwikkeld.

Hierover is reeds zooveel gepubliceerd, dat ik dit punt meen te mogen laten rusten.

Minder gemakkelijk zal zijn uit te maken, hoe de tusschen liggende, min of meer open, terreinstrooken moeten worden verdedigd.

Het verbinden van de bedekte randen met behulp van een zandlichaam of van een borstwering van zandzakken zou die moeilijkheid grootendeels wegnemen; dit middel is echter alleen uitvoerbaar, wanneer de verdediger weer over een zeer geruimen tijd van voorbereiding beschikt. Is dat niet het geval, dan zal hij moeten trachten de sterkere gedeelten in de open terreinstrook te verbinden met de bedekte gedeelten langs de accessen.

De stelling zal daardoor een grillig beloop aannemen, maar dit is ook al geen bezwaar meer. Integendeel, de vroeger zoo zeer geroemde en aanbevolen rechte lijn voor een stelling heeft haar besten tijd gehad. Het grillige beloop heeft zich baan gebroken, omdat de flankerende werking van het mitrailleurvuur en het afsluitingsvuur van de artillerie, waarom thans bij de verdediging alles draait, daarbij beter tot haar recht komt.

Is de laatstbedoelde verdedigingswijze door de terrein-

gesteldheid niet uitvoerbaar dan rest m. i. niets anders, dan de open terreinstrooken te verdedigen door flankerend vuur van uit de bedekte gedeelten en met behulp van in de diepte geëchelonneerde „mitrailleurnesten” en „tirailleur-nesten”, die den vijand harde noten te kraken zullen geven.

In den regel zal met deze maatregelen kunnen worden volstaan, omdat in een zoodanig geval de tactische beteekenis van het tusschenterrein meestal van dien aard zal zijn, dat over het behoud van de stelling in het bedekte gedeelte wordt beslist.

Over de technische inrichting van de stellingen slechts enkele opmerkingen.

In de 1° plaats zal dienen te worden uitgemaakt of in de open gedeelten van een stelling, waar een sterke weerstandslijn wordt aangetroffen of is gevormd, *op korten afstand* daarachter nog meerdere verdedigingslijnen zullen worden ingericht.

Ik breng dit punt ter sprake, omdat ik geloof, dat over het algemeen bij ons een dergelijke arbeid onmogelijk of nutteloos wordt geacht.

Voor deze meening zijn zeer zeker goede gronden aan te voeren, vooral als er op kan worden gewezen — hetgeen inderdaad het geval is — dat aan het front stellingen in laag terrein zijn ingericht, die uit één enkele weerstandslijn bestaan.

Als voorbeeld wordt dan dikwijls aangehaald, de stelling, die de Duitschers vóór hun offensief op Riga, ten westen van die plaats, hadden ingenomen. Zij lag in een terrein, waarin ingraven onmogelijk was, zoodat overal in ophooging moest worden gewerkt.

Welnu, die stelling bestond uit één aaneengesloten infanterie-loopgraaf (vuurlijn op ± 2 M. boven het maaiveld, dikte van de borstwering 8 à 10 M.), waarin ook de onderkomens voor de bezetting waren aangebracht. ¹⁾

¹⁾ Niet onvermeld wil ik hier laten, dat aan één regiment infanterie een strook van 7 à 8 K.M. breedte ter verdediging was toegewezen. Afgezien van den steun, dien de artillerie verleende, had het regiment echter de beschikking over een aantal mijnwerpers en 64 — zegge 64 — mitrailleurs.

Eerst op ± 4 K.M. achter deze stelling was een tweede ingericht.

Bij het beoordeelen van dezen toestand mag niet uit het oog worden verloren, dat het terrein vóór, in en achter de stelling alleen in den zomer en bij weinig regenval begaanbaar was; in andere omstandigheden was het dras en gingen men tot halverwege de knieën in den modder.

Zóó erg is het in ons polderland niet gesteld, tenzij het onder water is gezet.

Dit verklaart afdoende, waarom de toestand aan den Yzer aan Belgische zijde weder een geheel andere is.

Om U hiervan een indruk te geven, zal ik mij veroorloven een gedeelte aan te halen van de beschrijving, die de Belgische commandant WILLY BRETON daaromtrent geeft. 1)

Genoemde hoofdofficier begint met te betoogen, dat een krachtige verdediging slechts mogelijk is, wanneer men in een diepe zóne meerdere stellingen („positions”) achter elkaar heeft ingericht.

En nu vervolgt hij aldus :

„Chaque position, en outre, doit se composer elle même „d'une serie de lignes de défense, tracées a courte distance „l'une de l'autre et précédées chacune de défenses accessoires.

„*Ces conditions s'imposent avec d'autant plus de rigueur „que les travaux sont rendus plus fragiles par la nature du „terrain, comme c'est le cas pour le front belge où il est „impossible de s'enfouir dans le sol, qui s'élève à peine au „dessus du niveau de la mer.* 2)

„C'est pourquoi, par exemple, la zone organisée qui s'étend „sur une profondeur de 10 à 12 Kilomètres entre les deux „lignes de défenses naturelles de l'Yser et du canal de Loo, „ne comporte, en vérité, qu'une succession ininterrompue „de lignes de défenses, constituant autant d'obstacles sur „la route d'un assaillant qui serait parvenu à forcer la „résistance en quelque point.”

Stelt men deze beide gevallen tegenover elkaar, dan volgt

1) *Revue Mil. Suisse* Nov. 1917, blz. 502.

2) Ik cursiveeer.

er uit, dat ten aanzien van de hier besproken aangelegenheid geen schema kan worden vastgesteld en dat dus in ieder op zich zelf staand geval moet worden beoordeeld, welke methode kan of moet worden gevolgd. Wordt tot den aanleg van meerdere lijnen achter elkander in het polderland besloten, dan vrage men niet hoeveel tijd en hoeveel materialen daarvoor noodig zijn.

Wat de Belgen hebben gebruikt, loopt in de honderduizenden kubieke meters zand en in millioenen zandzakken, ongerekend de groote hoeveelheid reserve-materialen, noodig om de gemakkelijk stuk te schieten borstweringen te herstellen.

Vijf à zes maal hebben zij met het grootste geduld geheele stukken van hunne verdedigingszone vernieuwd.

In de 2e plaats zal aan het maken van talrijke granaatvrije afwachtingsopstellingen voor mitrailleurs (*minstens* bestand tegen voltreffers uit geschut van 15 c.M.) de grootste zorg moeten worden besteed.

Geen moeite mag worden gespaard om te verzekeren, dat de mitrailleurs in het beslissende oogenblik in werking kunnen treden.

Zij zijn, vooral in het polderland, op de korte afstanden, de dragers van het weerstandsvermogen van een stelling; niet voor niets wordt aangenomen, dat het vrijwel onmogelijk is te stormen over een terrein, dat goed bestreken kan worden, zij het ook maar door één mitrailleur.¹⁾

Dikwijls vindt men als eisch gesteld, dat in de onmiddellijke nabijheid van de afwachtingsopstellingen meerdere gevechtsoopstellingen voor de mitrailleurs beschikbaar moeten zijn.

M.i. moet hieraan niet te veel waarde worden gehecht, want het is niet aan te nemen, dat die gevechtsoopstellingen onder het vernielingsvuur van de aanvallende artillerie ongerept zullen blijven.

Van meer belang is het daarom de mitrailleurs te voorzien van een handige affuit, die de gelegenheid opent ze ook op

1) Bericht van het front.

een omwoelde borstwering in werking te doen treden; dan kan men ze overal gebruiken.

In dit opzicht voldoet onze z.g. noodaffuit beter dan de slede-affuit.

In de 3e plaats is het van het hoogste belang aan de verdedigers van de stelling een veilig onderkomen te verschaffen.

„Was ist der Hauptbestandteil einer Linie?“ vraagt de schrijver van het zeer lezenswaardige artikel „Die elastische Verteidigungsstellung“ in de *Schweizerische Militärische Blätter* van Augustus 1917.

En hij antwoordt hierop:

„Es is nicht mehr der Graben mit der Brustwehr davor.
„Das kann beides zusammengetrommelt und eingeebnet
„werden. Trotzdem wird auch dann die Linie noch wehrhaft
„sein, sofern nur die Unterstände noch Schutz bieten und
„das Hindernis selbst mit seinen Fetzen und Trümmern
„dem Angreifer noch Aufenthalt bereitet.

„Den Graben ersetzen schlimmstenfalls die Granatlöcher
„in denen sich einzelne Leute und kleine Abteilungen zu
„nachhaltigem Widerstand einnisten können.

„Was die Linie vor allem stark macht, das sind also
„widerstandsfähige Unterstände. Bei deren Anlage darf darum
„keine Mühe gespart werden.“

Ik onderschrijf die woorden ten volle en ik acht daarom onderkomens, die slechts scherfvrij zijn, in beginsel te veroordeelen.

De poging om door uitstekende maskeering en verspreide ligging de trefkans van de vijandelijke artillerie op dergelijke onderkomens te verminderen en daardoor het gemis aan afdoende dekking eenigszins te neutraliseeren, zal m. i. grootendeels falen omdat de vijandelijke artillerie het terrein achter de weerstandslijn tot op zekere diepte stelselmatig met projectielen belegt.

Dat kost veel munitie!

Ik zal het niet ontkennen; daarop wordt tegenwoordig echter minder gelet.

Als het doel maar wordt bereikt!

En nu vraag ik slechts dit: Hoe zal het met het moreel van de mannen in de onderkomens zijn gesteld, die weten dat elke voltreffer slachtoffers maakt en die zonder ophouden gefolterd worden door de gedachte: wanneer zal het onze beurt zijn?

Mijne Heeren! Ik stel mij van dat moreel niet veel voor en komt dat er niet meer op aan?

Granaatvrije onderkomens, zeker, zij hebben ook hunne nadeelen. Zij vergen een omvangrijken en langdurigen arbeid, vooral wanneer beton wordt gebruikt, en nóg wordt de zekerheid gemist, dat het doel ten volle zal worden bereikt.

Want op welk kaliber moet de granaatvrijheid berusten?

Waar zal de grens worden getrokken?

Die vragen zijn niet te beantwoorden en daarom zal men practisch slechts een relatieve granaatvrijheid kunnen bereiken.

Ik zie hierin echter in ieder geval het voordeel, dat men den tegenstander dwingt de onderkomens te bewerken met zwaarder geschut dan waartegen zij zijn geconstrueerd — *minstens* tegen 15 c.M. geschut — en dat zal, vooral in het slappe polderterrein, dikwijls groote moeilijkheden voor hem opleveren.

Valt dus m. i. de vergelijking tusschen granaatvrije en scherfvrije onderkomens beslist in het voordeel van eerstgenoemde uit, zoo is er toch, met het oog op de polder-toestanden, aanleiding voor om de vraag te stellen:

Is het in het polderland altijd bereikbaar om voor de geheele bezetting van een stelling granaatvrije onderkomens te bouwen?

Ik betwijfel zulks, aangezien het twijfelachtig is of het terrein overal een groot aantal zeer zware onderkomens zal kunnen dragen. Het gevaar voor wegzakken neemt toe, wanneer, na een hevige beschieting door de aanvallende artillerie, in de omgeving der onderkomens granaattrechters zijn gevormd.

Alleen hierdoor zijn aan het front tal van onderkomens ontredderd.

Deze omstandigheid zal den verdediger reeds kunnen

dwingen om zijne eischen te matigen en den bouw van granaatvrije onderkomens te beperken tot die, welke noodig zijn voor de bezetting van de tactisch belangrijkste punten en voor de veiligheidsbezetting van de stelling, de mitrailleurs hieronder in de eerste plaats begrepen.

Voor de rest zal hij dus — *noodgedrongen* — met scherf-vrije onderkomens moeten genoegen nemen.

Mijne Heeren! Ik geloof, dat de verdediger van het polderland in de meeste gevallen voor dit feit zal staan.

Als het dus niet mogelijk is om met een passief middel de bezetting van een stelling afdoende tegen het aanvallende artillerievuur te beschermen, dan moet daarvoor een actief middel worden aangewend *m. a. w. de aanvallende artillerie moet worden belet de onderkomens van den verdediger te bewerken. Dat kan alleen, wanneer de verdediger over een krachtige, moderne artillerie beschikt.*

In de 4e plaats mag tegenwoordig zeker wel tot de inrichting van een polderstelling worden gerekend het treffen van maatregelen om de wegen achter de stelling in goeden staat te houden.

Overvloedig is het aantal wegen in het polderland in den regel niet; een reden te meer voor den verdediger om alle krachten in te spannen de weinige wegen, die achter de stelling voor de gemeenschap beschikbaar zijn, zoolang mogelijk te kunnen benutten.

Ik zal U geen uitvoerige beschrijving geven van den toestand, waarin aan het front de wegen verkeerden achter een stelling, waarom eenigen tijd is gestreden. Soms zou een beschrijving zelfs onmogelijk meer te geven zijn, omdat die wegen — voorheen prachtige kunstwegen — eenvoudig verdwenen zijn.

Ik kan echter de lust niet weerstaan U even mede te deelen, hoe een groot aantal wegen achter het Belgische Yzerfront er uit zien: „Hommes et chevaux y enfoncent „dans une boue profonde et gluante dont ils ne parviennent „à se tirer qu'au prix d'efforts inouis”.¹⁾

¹⁾ *Revue mil. suisse*, Nov. 1917, blz. 506.

Dit geeft te denken ten opzichte van onze polderwegen.

Hoe zullen zij er uitzien na een veelvuldig gebruik door zware voertuigen, hoe wanneer zij — wat voor de hand ligt — meermalen zullen zijn beschoten?

Ik geloof, dat wij verstandig doen met ons daarvan niet te veel voor te stellen en dus practisch handelen, wanneer wij er voor zorgen van af den eersten dag van den strijd aan het onderhoud der wegen te kunnen arbeiden.

Kunnen de troepen commandanten hiermede worden belast?

Hebben zij daarvoor personeel — vooral geschoold personeel — en materialen beschikbaar?

Het antwoord op deze vragen is: neen en daarom is het m.i. een gebiedende eisch, dat bij den staf van iedere afzonderlijk optredende troepenmacht en bij dien van groote eenheden als divisiën, een bijzonder orgaan wordt ingedeeld, dat uitsluitend is belast met het onderhoud van de bestaande of den aanleg van nieuwe wegen in het vak, waarin de betrokken commandant het bevel voert.

Dit orgaan zal moeten bestaan uit ter zake kundige personen, die de door burgerarbeiders, meestal alleen bij duisternis, te verrichten werkzaamheden leiden.

Zeer gewenscht is het om reeds in vreedstijd voorbereidingen te treffen voor het onmiddellijk in werking treden van dien dienst in oorlogstijd.

Nog beter acht ik het, wanneer in de organisatie van ons leger worden opgenomen wegentroepen of verkeerstroepen, onverschillig hoe men ze noemen wil.

Is het eigenlijk niet vreemd, dat in ons land wel spoorwegtroepen, maar geen wegentroepen bestaan?

IV. De taak van de artillerie is veel omvattender geworden dan vroeger, in verband waarmede de opstelling en de leiding van de artillerie in het polderland met grootere moeilijkheden zal gepaard gaan.

In de vergadering van „Krijgswetenschap”, op 22 December 1916 uitte de Overste TONNET deze voorspellende woorden:

„Het wil mij voorkomen, dat de mogelijkheid om snelle „beslissingen te verkrijgen voor goed gaat verdwijnen, dat

„de bewegingsoorlog van steeds korteren duur zal worden „en dat, eerder nog dan in dezen krijg, de worsteling en „de afmeting van krachten in, wellicht vooraf reeds ingerichte, „stellingen een aanvang zal nemen”.¹⁾

Mijne Heeren! Als er één terrein is, waar die voor-spelling veel kans heeft om in vervulling te gaan, waar dus m.a.w. de veldoorlog spoedig zal overgaan in den stelling-oorlog, dan is het zeker wel het polderland.

Ik kom hierop straks nog terug.

Neemt men zulks aan, dan volgt daaruit, dat in den polderoorlog de artillerie terdege berekend moet zijn voor het vervullen van een overeenkomstige taak, als wij o.a. reeds gedurende ruim 3 jaren op het Westfront aan de artilleriemachten der tegenstanders zien opgedragen.

Het merkwaardige verschijnsel doet zich daarbij voor, dat aan beide zijden de artillerie volgens dezelfde beginselen wordt gebruikt en opgesteld, hetgeen mede een uitvloeisel is van het feit, dat in den loopgravenstrijd een scherp gemarkeerde aanvaller en verdediger niet kunnen worden onderscheiden. Nu eens slaat de eene partij, dan weer de andere toe; ieder voor zich kiest daarvoor het oogenblik, dat hem het meest geschikt voorkomt; beiden houden zich dus ook gereed om den slag van den tegenstander op ieder oogenblik te kunnen afweren.

Krachtige medewerking van de artillerie is voor het toe-brengen en het afweren van die slagen een onmisbare voor-waarde. Geldt het den aanval, dan wordt van haar verlangd door een vernielingsvuur van ongekende kracht de vijandelijke weerstandslijn stormrijp te beuken; geldt het de verdediging, dan moet zij gereed staan om vóór de eigen weerstandslijn een ondoordringbaar afsluitingsvuur af te geven, terwijl — ik zou haast zeggen — de permanente taak op haar rust de vijandelijke artillerie te bestrijden en den tegenstander in het achterterrein van zijne stelling op alle mogelijke wijzen afbreuk te doen.

Mijne Heeren! Met recht een reuzentaak, die alleen dan

¹⁾ Moderne oorlogvoering. Bewegingskrijg en loopgravenstrijd, blz. 296.

goed kan worden vervuld, wanneer de artillerie over de moderne middelen beschikt om ieder onderdeel van die taak naar behooren uit te voeren.

Waar die ideaal-toestand niet bestaat, daar is men zelf gedwongen de aan de artillerie toe te wijzen rol te beperken en daar zou zich bijv. de vraag kunnen voordoen of al het aanwezige geschut — met prijsgeving van andere schietopdrachten — uitsluitend bestemd moet worden voor het afgeven van afsluitingsvuur, waaraan terecht zoo'n groote waarde wordt toegekend.

Die vraag is niet met een kort ja of neen te beantwoorden.

Ontegengesteld loopende batterijen, bestemd voor het afsluitingsvuur, gevaar om te worden ontdekt en wellicht vernietigd als men ze vóór den stormaanval ook andere doelen laat beschieten; van den anderen kant bedenke de bevelhebber, die zijne batterijen als het graf laat zwijgen vóór het afsluitingsvuur moet losbarsten, dat hij zijn tegenstander een *ontzeggende* dienst bewijst.

Hij stelt dezen in staat ongestoord en onverzwakt de vernieling van zijne eigen stelling te voltooien.

Ik kan mij dan ook een dergelijke artillerietactiek slechts voorstellen bij die partij, welke in artilleristisch opzicht — kwalitatief en kwantitatief — zóó zeer de mindere is, dat het bestrijden van andere doelen een hopelooze zaak is of het verlies van slechts één kanon reeds een ramp beteekent.

Omtrent den afstand, waarop de artillerie in den loopgravenstrijd achter de weerstandslijn moet worden opgesteld, staan ons thans belangrijke gegevens ten dienste.

Hiervoor verwijs ik in het bijzonder naar „L'illustration” van 1 September 1917, welke aflevering een vertaling bevat van het document, waarin de Duitsche Generaal v. BELOW de daaromtrent in acht te nemen beginselen vastlegt.

„La distance à laquelle doit se trouver la ligne d'artillerie „en arrière de la 1re ligne d'infanterie”, aldus die generaal „exige une attention spéciale. Pour l'artillerie de campagne, „c'est la considération de la puissance maximum du tir de „barrage qui la détermine; les batteries ne doivent pas être „à plus de 3000 mètres en arrière. Des missions spéciales,

„comme par exemple un tir d'enfilade à exécuter sur
„certaines parties du terrain, peuvent nécessiter un rap-
„prochement encore plus considérable.

„L'artillerie lourde, particulièrement en ce qui concerne
„les batteries à tir de plein fouet, ne doit pas se laisser
„entraîner à choisir des positions trop en arrière, en se
„basant sur la grande portée de ses pièces. Celle-ci n'a pas
„pour but de permettre aux batteries d'échapper au tir de
„l'ennemi en se plaçant très loin, mais d'utiliser cette grande
„portée pour agir très loin à l'arrière du front ennemi”.

Wil nu de artillerie haar taak naar behooren vervullen, dan zullen de opstellingen der verschillende batterijen, in overeenstemming met de hiervoren ontwikkelde beginselen, zorgvuldig moeten worden gekozen.

Vóór alles moet worden gestreefd naar een gedekte en verspreide opstelling om den nadeeligen invloed van de luchtverkenning en van een beschieting door de vijandelijke artillerie zooveel mogelijk te ontgaan.

In het polderland zal het voldoen aan deze algemeene eischen dikwijls op groote moeilijkheden stuiten omdat in vele stellingen geen andere weg zal openstaan dan de artillerie te masseeren in het weinige bedekte terrein, dat achter de weerstandslijn aanwezig is, terwijl de mate van bedektheid van dat terrein dikwijls nog veel te wenschen zal overlaten. ¹⁾

Afgezien van de algemeene nadeelen, verbonden aan een gemasseerde opstelling van de artillerie, kan dit verstrekkend gevolg er nog uit voortspruiten, dat de batterijen, aange-
wezen voor het afgeven van afsluitingsvuur vóór de eigen stelling, niet altijd daar zullen staan, waar zulks, met het oog op de verlangde vuuruitwerking, gewenscht zou zijn.

Er zullen dus bij polderstellingen herhaaldelijk gedeelten worden aangetroffen, waarvóór de artillerie geen voldoende dicht afsluitingsvuur kan brengen.

¹⁾ Onder bedekt terrein niet te verstaan *alleen staande* hoeven, ook al zijn zij door zwaar geboomte omgeven. Deze perceelen zullen vermoedelijk aan zoo'n hevig vuur blootstaan, dat zij als opstellingsplaatsen voor *artillerie* niet in aanmerking komen.

Hiermede zal de Alg. Bev. bij de indeeling van zijne troepen en bij de toewijzing van middelen, die hun afstootend vermogen verhoogden, terdege rekening moeten houden. Ook nog om andere redenen zal, vooral in polderstellingen, toevoeging van bijzondere strijdmiddelen aan de troepen in voorste lijn noodig zijn.

En dan denk ik hierbij allereerst aan bommenwerpers en granaatwerpers, waarvan ook door Nederlandsche en Nederlandsch-Indische officieren modellen werden ontworpen.

Hulde aan deze collega's, die in moeilijke omstandigheden moesten werken, doch er niettemin in slaagden aan ons leger een voortreffelijken dienst te bewijzen.

Wat de opstelling van de batterijen zelf betreft, zullen in de stellingen niet anders behooren te staan dan de vuurmonden.

Daarmede wordt het voordeel verkregen, dat de batterijstellingen gemakkelijker zijn te maskeeren.

De overige voertuigen der batterijen en de paarden zullen ver naar achteren moeten worden gebracht. Wel is waar worden de veldbatterijen dan beroofd van de middelen om zich snel te verplaatsen, en loopen zij gevaar om in 's vijands handen te vallen als de stelling wordt genomen. Dit nadeel moet echter in den koop worden genomen, want het is eenvoudig onmogelijk om in den loopgravenstrijd — vooral wanneer deze zich in polderland afspeelt — aan de batterijen een opstelling te geven als in het „Reglement B. A.” is voorgeschreven.

De munitievoorraad van de batterij¹⁾ moet in de nabijheid der vuurmonden worden opgelegd, zoo mogelijk in granaatvrije bergplaatsen.

In het polderland zal deze wijze van oplegging, in verband

¹⁾ Ik wil hiermede volstrekt niet zeggen, dat die voorraad voldoende is. Aan Duitsche zijde werd op grond van de ervaringen in den Sommeslag een munitievoorraad van 2000 schoten per veldvuurmond voor ongeveer 4 dagen toereikend geacht. Nieuwere Fransche opgaven noemen gemiddeld 300 schoten voor het veldgeschut (op belangrijke gevechtsdagen echter tot 800 schoten), 200 voor 15 c.M. houwitzers en 100 voor 22 c.M. mortieren voldoende.

met de terreingesteldheid, dikwijls een vrome wensch moeten blijven en zal — noodgedrongen — de munitie, alleen gemaskeerd en tegen vocht gevrijwaard, nabij de vuurmonden gereed moeten worden gelegd.

Met een dergelijken toestand wordt aan het front meermalen genoeg genomen.

Ook de munitieaanvulling der batterijen zal in het polderland moeilijker zijn dan elders. Tengevolge van het open karakter van het terrein zal zij hoofdzakelijk slechts bij duisternis kunnen geschieden, waarbij veelvuldig van vervoer te water zal moeten worden gebruik gemaakt om de weinige wegen te ontlasten, die nog voor tal van andere doeleinden zullen moeten worden benut.

Waar geen waterwegen beschikbaar zijn, zal er op moeten worden gerekend de munitie met behulp van pakpaarden naar voren te kunnen brengen, aangezien de toestand van de wegen vaak geen andere wijze van munitieaanvulling zal toelaten.

Ten slotte nog een enkel woord over de leiding van de bij een troepenmacht ingedeelde artillerie.

Deze zal veel meer in handen moeten worden gelegd van den Art. C. dan vroeger het geval was. De hedendaagsche taak toch van de artillerie is zoodanig van wezen veranderd, dat dit wapen de haar gestelde opdrachten alleen dan goed zal kunnen vervullen, wanneer één persoon, handelende krachtens de bevelen of aanwijzingen van den Alg. Bev., de leiding neemt.

Hiermede is m. i. voor de huidige omstandigheden in beginsel veroordeeld, het stellen van bepaalde onderdeelen van de artillerie onder de bevelen van onderbevelhebbers — vroeger menigmaal een twistpunt — omdat die onderdeelen daardoor worden onttrokken aan de leiding van den Art. C.

Het vorenstaande sluit natuurlijk niet uit, dat bepaalde artilleriegroepen kunnen, ja, moeten worden aangewezen om met bepaalde infanterie-eenheden ten nauwste samen te werken, maar dit is zeer goed vereenigbaar met het uitoefenen van de artilleristische leiding door den Art. C.

Die leiding over de in den polderoorlog dikwijls ver uiteen geplaatste artilleriegroepen zoo goed mogelijk te verzekeren, zal niet eenvoudig zijn.

Men rekene daarbij niet eenig en alleen op de telefoon, want het aantal gevallen in dezen oorlog is legio, waarin het stellen van een onbepikt vertrouwen in dat gemeenschapsmiddel tot groote teleurstelling, ja, erger, tot groote rampen aanleiding heeft gegeven.

De ervaring heeft duidelijk aangetoond, dat, behalve de telefoon, als verbindingsmiddelen moeten worden benut: ordonnansen (ordonnansen-posten), lichtpistolen en seinwerpers, uit welke laatste toestellen seingranaten worden geschoten, die meer licht geven en ook grootere afstanden bereiken dan de gewone seinpatronen.

Alvorens die verschillende verbindingsmiddelen toe te passen, moeten de plaatselijke omstandigheden nauwgezet worden overwogen om eerst daarna tot het inrichten van het verbindingsnet tusschen de verschillende staven over te gaan.

V. De kracht van de moderne afweermiddelen oefent niet alleen een bijzonderen invloed uit op de wijze waarop tegenwoordig aanvallen in den polder moeten worden ondernomen, doch maakt het ook — meer dan in eenig ander terreintype — noodzakelijk de aanvallende infanterie van bijzondere strijdmiddelen te voorzien.

Wie onze troepen meermalen in den polder het aanvallend gevecht heeft zien beoefenen, zal zich wel eens hebben afgevraagd: Zou dat in den oorlog zóó kunnen gaan?

Is het nu werkelijk aan te nemen, dat op klaarlichten dag, onder het vuur van den verdediger en nadat de aanvallende artillerie nauwelijks het vuur heeft geopend, ladders, planken en polsstokken kunnen worden aangedragen om daarmee overgangen over slooten te maken, die man voor man moeten worden overschreden?

Is het denkbaar, dat vervolgens die ladders, planken en polsstokken van sloot tot sloot kunnen worden voortgesleept en dat compagnie na compagnie telkens voor het uitvoeren van diezelfde handelingen kan worden gesteld?

Mijne Heeren! Wat een verliezen zal zoo'n aanval kosten. Ik geloof er dan ook niet aan.

Of ja, laat ik één concessie doen: ik acht een dergelijk aanvalsprocédé wel bestaanbaar, wanneer de aanvaller een zoodanig artilleristisch vuuroverwicht bezit, dat de verdediger geen schot meer kan lossen.

Maar dan behoeft hij zich zooveel moeite niet te geven; dan doet hij verstandiger met eenvoudig langs de wegen de vijandelijke stelling binnen te wandelen.

Ik denk, dat er niet veel aanvallers zullen zijn, wien een dergelijk buitenkansje te beurt valt!

Laat ik echter eens een oogenblik aannemen, dat het den aanvaller op de hiervoren bedoelde wijze gelukt den verdediger te naderen tot het moment, waarop de eigen artillerie niet meer op de vijandelijke weerstandslijn kan vuren.

Dat moment komt, op welken afstand weet ik niet, maar het komt en vermoedelijk in het polderland eerder dan in eenig ander terreintype, omdat aldaar de artillerie niet zoo vrij is in de keuze van artilleriestellingen als elders.

Ik zal het geval echter gunstig voor den aanvaller stellen.

De artillerie kan doorvuren tot de aanvaller den verdediger tot 50 M. is genaderd.

En wat dan?

Juist op die laatste 50 M. komt het tegenwoordig aan.

Dat de strijd reeds op 300 M. zou zijn beslist, is immers een fabel gebleken?

Neem nu eens aan, dat de verdediger zich heeft genesteld in den rand van een bedekt terreingedeelte, waarvoor een sloot ligt, die wel geen onoverkomelijke hindernis is, maar toch eenigermate stormvrijheid verschaft.

Veronderstel verder, dat de aanvaller op zijn stormloop nog een of twee slooten moet passeeren, wat zal er dan van dien aanval terecht komen, wanneer de verdediger zelfs maar een paar mitrailleurs in werking kan brengen?

Mijne Heeren! Ik overdrijf niet en degenen, die het polderland kennen, zullen mij toegeven, dat ik volstrekt geen ongewonen toestand heb geschetst.

Zonder U in het antwoord op die vraag te verdiepen, zult

U reeds voelen, dat de infanterie over bijzondere strijdmiddelen moet beschikken, die haar in staat stellen om de laatste en niet de geringste moeilijkheden van den aanval te overwinnen.

Welke die middelen zijn, zal van zelf blijken bij het bespreken van de wijze, waarop aanvallen in het polderland — tenminste naar mijne meening — tegenwoordig moeten worden verricht.

Ik ga hiertoe thans over en zal daarbij onderscheid maken tusschen den aanval op versterkte en op onversterkte polderstellingen.

De aanval op versterkte polderstellingen.

Het verloop van dien aanval stel ik mij in hoofdzaak als volgt voor :

Nadat de aanvaller met steun van zijne artillerie de vooruitgeschoven troepen van den verdediger heeft teruggeworpen tot daar, waar aan zijn verder voorwaartsdringen door den vijandelijken weerstand of door de gesteldheid van het terrein paal en perk wordt gesteld, zal hij zich vastzetten in de lijn, die hij heeft kunnen bereiken.

Op welken afstand die lijn zich van de vijandelijke stelling zal bevinden is moeilijk in een bepaald getal uit te drukken, aangezien tal van omstandigheden daarop invloed uitoefenen.

Ik moet mij echter een uitgangspunt verschaffen voor de verder te bespreken handelingen en daarom *neem ik aan*, dat, in het hier veronderstelde geval, de aanvaller op gemiddeld 1 K.M. van de vijandelijke stelling, geschikte punten vindt om zich in het terrein te nestelen.

In tegenstelling met andere terreintypen zal deze lijn nu het uitgangspunt moeten vormen voor de verdere aanvallende bewegingen, aangezien het mij voorkomt, dat aan het geleidelijk vooruitschuiven van de infanterie in gedekte stellingen tot den afstand, waarop de stormaanval kan worden ondernomen, in het polderland enorme bezwaren zijn verbonden.

Het eerste woord is nu aan de vliegers van den aanvaller,

die de reeds verrichte verkenningen voltooiën en den Alg. Bev. een nauwkeurig beeld verschaffen van den toestand bij den verdediger.

Daaruit zal van zelf blijken — indien dit althans niet reeds op andere wijze bekend is geworden — in welke punten vóór de stelling de verdediger zich nog tracht te handhaven en nu verwacht ik zoo'n geweldig artilleriesvuur van den aanvaller op die punten, dat deze weldra onhoudbaar zullen zijn geworden.

Omgekeerd moet worden aangenomen, dat die ontruimde punten evenmin door den aanvaller kunnen worden bezet, aangezien de verdedigende artillerie hem zulks in dat stadium van den strijd wel zal kunnen beletten.

Er komt dus vermoedelijk een oogenblik, waarop zich in de strook tusschen beide stellingen — Niemandsland — *over dag* geen *sterke* vooruitgeschoven afdeelingen meer zullen ophouden.

Ik zeg *over dag*, want ik zou het een onvergeeflijke fout van den verdediger vinden, wanneer hij met de wetenschap, wat de aanvaller nog heeft te doen vóór hij den stormaanval kan inzetten, verzuimde *bij duisternis* weer troepen vóór de stelling op te stellen.

De gegevens, omtrent de inrichting van de stelling, door de vliegers verschaft, stellen nu de aanvallende artillerie in staat om den aanval der infanterie voor te bereiden op de wijze, als in de T. en T. Wenken I (punt 3 t.m. 6) is omschreven. ¹⁾

Tegelijkertijd moet de aanvaller de noodige verkenningen van het aanvalsterrein laten verrichten, die in het polderland, met zijne vele bewegingshindernissen, ongetwijfeld noodzakelijker zijn dan in eenig ander terrein.

¹⁾ Ik wil er hier met een enkel op woord op wijzen, dat die voorbereiding van den infanterieaanval door de artillerie in den slag bij Kamerijk achterwege is gebleven en vervangen is door de verrassing, die de Engelschen een groot succes heeft bezorgd. Daaruit blijkt hoe goed het is nu en dan eens van tactiek te veranderen. Toch kan er met ernst aan getwijfeld worden of dergelijke verrassende aanvallen op groote schaal in het *polderland* veel kans van slagen zullen hebben.

Aan het uitvoeren van die verkenningen over dag op de kortste afstanden vóór de vijandelijke stelling — en hierop komt het juist aan — valt niet te denken; daarvoor moet dus de duisternis worden gekozen. En aangezien dan kan worden verwacht, dat de verdediger — zooals ik reeds heb vermeld — weer veiligheidstroepen vóór zijne stelling heeft vooruitgeschoven, mogen die verkenningen niet alleen aan patrouilles worden opgedragen, maar moeten zij geschieden onder dekking van sterkere afdelingen des aanvallers, die de verdedigers terugwerpen.

Hoogst noodzakelijk zal het zijn, dat deze actie nauwkeurig wordt geregeld door den Alg. Bev., opdat c.q. het voortzetten van het vernielingsvuur op de vijandelijke weerstandslijn er niet door wordt belemmerd.

Tevens zullen de verkenningstroepen moeten worden voorzien van lichtpistolen om in bepaald omschreven gevallen afgesproken seinen aan de artillerie te kunnen geven.

In één enkelen nacht zullen de verkenningen niet zijn afgelopen, want er moet veel worden verricht (het verkennen en het aanduiden van opmarschwegen, het maken van overgangen, ook in die gedeelten van het aanvalsterrein, waar de aanval niet zal plaats hebben, het nagaan van den toestand der slooten enz.). Aan die verkenningen moet worden deelgenomen door officieren van de troepen, die bij den later te verrichten stormaanval, een leidende rol hebben te vervullen, terwijl natuurlijk stormsectiën en veldpioniers daarbij niet mogen ontbreken.

Zij zijn de aangewezen mannen, om, waar zij kunnen, tot de hindernis vóór de vijandelijke stelling door te dringen, den toestand daarvan op te nemen, te vernielen wat nog overeind staat en elke gelegenheid aan te grijpen om *in* de vijandelijke stelling hun slag te slaan.

Ik heb met opzet eenigszins uitgebreid over de voorafgaande verkenning, omdat ik er van overtuigd ben, dat daaraan bij den aanval op een versterkte stelling in het polderland niet te veel zorg kan worden besteed. Er is geen terrein denkbaar, waar zóó waar zal zijn, wat ik in een zeer betrouwbaar rapport las, omtrent den aanval op een versterkte stelling,

n.l. dat het achterwege laten van een minutieuse verkenning tot groote rampen aanleiding kan geven.

Is nu de Alg. Bev. nauwkeurig op de hoogte geraakt van hetgeen hij weten moet om zijn aanvalsplan te kunnen opmaken, dan moet dit tot in bijzonderheden worden uitgewerkt.

Niets mag aan het toeval worden overgelaten; de taak van de artillerie en de samenwerking met de infanterie moeten zorgvuldig worden geregeld, de te bereiken aanvaldoelen moeten nauwkeurig worden aangeduid (schetsen), terwijl het niet zelden noodzakelijk zal zijn om den aanval op bijzonder belangrijke punten vooraf in te studeeren op een terrein, dat met het werkelijke aanvalsterrein geheel overeenkomt.

Zoodra de Alg. Bev. uit de resultaten van de lucht- en aardverkenning meent te kunnen besluiten, dat de stelling stormrijp is, dan moet de stormaanval worden gewaagd.

De wijze, waarop deze moet worden uitgevoerd zou ik hier — onder verwijzing naar de T. en T. Wenken I — onbesproken kunnen laten, ware het niet, dat ik het, in verband met de eigenaardige poldertoestanden, gewenscht acht nog enkele woorden te wijden aan het tijdstip, waarop de aanval moet beginnen en den algemeenen vorm waarin hij moet worden uitgevoerd.

In theorie is het moeilijk aan te geven, welk tijdstip voor den stormaanval het gunstigst is, aangezien praktische overwegingen daarbij geheel den doorslag geven.

Wel geloof ik, dat aanvallen op versterkte polderstellingen veelvuldig bij het aanbreken van den dag zullen worden uitgevoerd, omdat de uren van duisternis noodig zullen zijn om de aanvalstroepen uit hun uitgangstelling naar voren te brengen.

Ik erken gaarne, dat aan het uitvoeren van stormaanvallen bij het aanbreken van den dag het nadeel is verbonden, dat het onmiddellijk voorafgaande vernielingsvuur dan bij duisternis moet worden afgegeven, waardoor het aan uitwerking zal inboeten op een oogenblik, waarop deze het grootst moet zijn, maar ik meen er toch ook op te moeten wijzen, dat

aanvallen in grooten stijl, bij het aanbreken van den dag, aan Engelsche en Fransche zijde hoe langer hoe meer voorkomen en dat daarbij toch waarlijk geen geringe successen worden behaald.

Wordt in het polderland tot den stormaanval bij het aanbreken van den dag besloten, dan zullen de aanvalstroepen door de officieren, die de verkenningen hebben medegemaakt, nog bij duisternis worden geleid naar de punten, waar de stormgolven moeten worden gereed gesteld.

De afstand van de voorste golf tot de stelling van den verdediger zal zóó groot moeten zijn, dat de artillerie nog kan voortgaan met het afgeven van vernielingsvuur op de te bestormen weerstandslijn.

Wanneer nu op het vastgestelde uur de voorwaartsche beweging van de aanvallende infanterie begint en de artillerie spoedig daarna haar vuur voorwaarts moet verleggen, dan zal zich bij de aanvalstroepen de behoefte aan bijzondere strijdmiddelen doen gevoelen, om het doorschrijden van den nog resteerenden afstand tot de verdedigende stelling mogelijk te maken.

Daarvoor komen vooral in aanmerking lichte mitrailleurs en granaatgeweren.

De Franschen bezitten een lichten mitrailleur („fusil mitrailleuse”), die slechts 9 K.G. weegt, gemakkelijk door één man kan worden gedragen, en ook vuur in beweging toelaat; bij den mitrailleur behoort een bediening van 3 man. In het lichte gewicht schuilt de bijzondere geschiktheid van dit wapen voor den aanval en het feit, dat elke Fransche compagnie over 12 „fusils mitrailleuses” beschikt, wijst zeer zeker op de groote waarde, welke er in het Fransche leger aan wordt toegekend.

Ook de Duitschers bezitten een lichten mitrailleur, die echter 16 K.G. schijnt te wegen.

Met het granaatgeweer, bij de Franschen in gebruik, en ten getale van 24 bij de compagnie voorhanden, kunnen 8 granaten per minuut worden verschoten tot afstanden van 20 tot 120 M.

Van dit wapen wordt het navolgende vermeld:

„Het granaatgeweer is het wapen bij uitnemendheid bij den aanval, omdat het den verdediger kan dwingen zich in de loopgraven gedekt te houden, waardoor aan de eigen handgranatenwerpers de gelegenheid wordt verschaft zoo dicht te naderen, dat de strijd met handgranaten kan worden aangegaan. Het wordt van de heup afgeschoten en de baan is zoo gekromd, dat zonder bezwaar over vooraangaande stormgolven kan worden heengevuurd. De behandeling eischt een geringe speciale oefening; in 2 à 3 dagen kan een geoefend soldaat tot granaatgeweerschutter worden gevormd”.

Mijne Heeren! Het zal zeker wel onnoodig zijn om invoering van dergelijke wapens in ons leger, in het bijzonder voor den strijd in het polderland, warm aan te bevelen.

Bij het voorwaarts stormen van de infanterie nu geen gezeur meer met planken en polsstokken!

Als de gelegenheid heeft ontbroken om de nog te passeeren slooten van talrijke overgangen te voorzien, dan maar door de slooten heen als men er niet over heen kan springen!

Bij den stormaanval op Mangelaere en Draaibank (26 October 1917 6⁰⁰ v.m.), waadden de Franschen door beken en overstroomd gebied, waarbij hun het water soms tot aan de schouders reikte. De Duitschers spraken met den grootsten lof over deze koene onderneming en dit te meer, daar zij het voorterrein van de stelling als „gänzlich unpassierbar” hadden beschouwd.¹⁾

Wil men hiertegen aanvoeren, dat het doorwaden van een beek of van een sloot — in verband met de gesteldheid van den bodem — niet hetzelfde is, dan zal ik dat niet betwisten.

Maar onmogelijk is het doorwaden van slooten voor troepen toch niet!

Dit is niet alleen duidelijk bewezen bij oefeningen van onze troepen, maar ook door den aanval, die de Franschen op 19 October 1794 deden op de Engelsche stelling tusschen Druten en Appeltern (ten W. van Nijmegen).

¹⁾ Berliner Tageblatt 11 Nov. 1917 „An der Front in Flandern van Generalleutnant v. ARDENNE”.

Het voorterrein van deze stelling bestond uit geheel open, weiland, doorsneden door tal van diepe, 8 à 10 voet breede, slooten evenwijdig aan de stelling. Op korten afstand vóór de weerstandslijn stroomde de vrij breede Oude Wetering.

Eerst trachtten de Franschen, door een aanval langs de zware Waal- en Maasdijken, de beide vleugelpunten van de Engelsche stelling te nemen, maar toen die accessaanvallen waren afgeslagen, gaf de Fransche bevelhebber last om ook *dwars door het polderland* op te rukken.

De troepen overwonnen alle moeilijkheden; zij aarzelden niet zich in de Oude Wetering te storten en ze te doorwaden, waarbij het water tot aan de schouders reikte.

De verdediger sloeg op de vlucht. ¹⁾

Moeten wij nu, met zulke voorbeelden voor oogen, voor een paar slooten blijven staan?

Maar de gezondheid van den troep dan?

Ja, gezond is het niet, maar in omstandigheden, waar het gaat om overwinning of vernietiging, raken gezondheids-overwegingen op den achtergrond.

Aangaande den algemeenen vorm, waarin de stormaanval moet worden uitgevoerd, merk ik op, dat het terrein in den regel zal dwingen tot het vormen van meerdere gevechtsgroepen op het gekozen aanvalsfront.

In het voorterrein van een polderstelling toch zullen verschillende gedeelten worden aangetroffen, die als aanvalsterrein absoluut ongeschikt zijn en zich hoogstens leenen voor het uitvoeren van demonstratiën. Van een aaneengesloten aanvalslinie zal dus in den regel geen sprake zijn.

Iedere aanvalsgroep zal krachtig moeten worden gesteund door artillerie, waartoe voorbereidingen dienen te worden getroffen, die tot de moeilijkste van de algemeene voorbereiding van den aanval kunnen worden gerekend.

De eenheid van handelen der verschillende aanvalsgroepen zal voorts door nauwkeurige bevelen moeten worden gewaarborgd.

¹⁾ De oorlog van 1794—95 door F. H. A. SABRON.

De aanval op een onversterkte polderstelling.

De aanval op een onversterkte polderstelling, die bijv. kan voorkomen in een ontmoetingsgevecht, waarbij een der partijen in het defensief is gedrongen, zal een geheel ander karakter moeten dragen.

Thans dezelfde methode toe te passen als bij den aanval op een versterkte stelling, waar de factor tijd geen rol speelt en een stelselmatige, langdurige en zorgvuldige voorbereiding op den voorgrond treedt, heeft niet alleen geen zin maar wil ook zeggen den vijand in de kaart te spelen.

Hem mag geen tijd worden gelaten om de ingenomen positie te versterken, zoodat een snel optreden van den aanvaller geboden is. Laat hij dit na, dan wordt het intreden van den loopgravenstrijd verhaast en daarmee de kans op het verkrijgen van een spoedige beslissing verkeken, wat lijnrecht tegen de belangen van den aanvaller indruischt.

Onder een snel optreden versta ik in dit geval echter niet een roekeloos vooruitstormen of vooruitjagen van de infanterie, want dat zal in het polderland eerst recht tot groote rampen kunnen leiden.

Neen, de factor snelheid moet op andere wijze tot haar recht komen en dat kan alleen:

1°. Wanneer de artillerie zoo vlug mogelijk in stelling wordt gebracht en de tegenpartij — ook haar artillerie — onder een overstelpend vuur neemt. De uitwerking van dit vuur zal zich evenwel niet in een vloek en een zucht doen gevoelen; een klein beetje geduld dus met het aanzetten van de infanterie, al zal dat geduld zich ook over uren, misschien wel over dagen, moeten uitstrekken. Maar ook dan beschouw ik de factor snelheid nog tot haar recht gekomen, want wat beteekenen enkele dagen tegenover de vele weken, die met den aanval op op een *versterkte* stelling zijn gemoeid?

Snelle resultaten verwacht ik vooral van eene beschieting met gasgranaten. Dit middel zal de artillerie echter eerst kunnen aanwenden, wanneer de gasgranaat niet uitsluitend wordt beschouwd als een projectiel voor den loopgraafoorlog.

2°. Wanneer de infanterie kan beschikken over lichte mi-

trailleurs en granaatgeweren, bestemd om dezelfde taak te vervullen, als ik bij den aanval op *versterkte* polderstellingen heb aangegeven. Ik zou zeggen, dat — waar ik hier een episode uit den bewegingsoorlog op het oog heb — het bezit van die middelen nog noodzakelijker is dan in den stellingoorlog, omdat in den bewegingsoorlog de steun van de artillerie niet zoo intensief kan zijn als in den stellingsoorlog. Daarvoor is de tijd van voorbereiding in den regel te kort.

Het zal wel onnoodig zijn in den breedte te betoogen, dat het terreinwinnen van de infanterie niet alleen langs de gemakkelijk te bestrijken accessen, maar ook door de polders moet geschieden.

In dit verband merk ik op, dat wij ons R. I. II, waar het handelt over het gevecht in het polderland, wel eens grondig mogen herzien, omdat daarin aan het oprukken langs de accessen m. i. een te groote waarde wordt toegekend.

Mijne Heeren! Ik ben er mij van bewust, dat een aanval op een polderstelling zonder voorafgaande, zorgvuldige terreinverkenning bedenkelijke verrassingen kan bereiden aan hem, die tot een dergelijke handelwijze besluit.

Ik ben er echter ook van overtuigd, dat met het onder alle omstandigheden voorzichtig en langzaam voorwaarts tasten — hetgeen onze reglementen te veel als het eenige ware aanprijzen — menige gelegenheid zal worden verspeeld om een schitterend succes te behalen.

Er zijn van die gevallen, waarin gewaagd moet worden om te winnen.

Welnu, een dier gevallen acht ik hier aangegeven.

In de voorafgaande beschouwingen heb ik meermalen gewaagd van den invloed, dien de luchtvaart op verschillende gevechtshandelingen in den polderoorlog zal uitoefenen.

Die invloed kan geweldig groot zijn, maar hij zal zich eerst in zijn vollen omvang doen gevoelen ten bate van hem, die zijn tegenstander het verblijf in de lucht onmogelijk heeft gemaakt.

Wat dit bijv. beteekent op artilleristisch gebied — om

hiervan maar alleen te spreken — wordt zeer juist uitgedrukt in een artikel „Die vermehrte Bedeutung des Luftkrieges”, voorkomende in No. 28 van de Allg. Schweizerischen Militärzeitung 1917.

Na te hebben betoogd, dat een vuurregeling en daarmee een krachtige artilleristische werkzaamheid, zonder hulp van vliegers, tegenwoordig niet meer denkbaar is, vervolgt de schrijver aldus:

„Dem Gegner die Schussbeobachtung aus der Luft verwehren, heisst daher nichts anderes als seine Batterien neutralisieren, seine Artillerie mit Blindheit schlagen und ihrer Wirkung berauben.”

Behoef ik, na hetgeen ik over de hedendaagsche rol van de artillerie heb gezegd, nog aan te toonen, dat daarmee aan den tegenstander een verpletterende slag wordt toegebracht?

En geldt dit niet in de eerste plaats voor den polderoorlog, waar de artillerie — zooals ik meen te hebben aangetoond — zoo'n overheerschend deel van de algemeene gevechtstaak op zich zal hebben te nemen?

Beide partijen zullen dus niet mogen nalaten om met alle beschikbare middelen het meesterschap in de lucht te bevechten, waartoe het bezit van een sterke luchtvloot, naast dat van afweerschut, een onmisbare voorwaarde vormt.

Hopen wij daarom, dat de pogingen van ons legerbestuur om voor ons leger een luchtvloot te scheppen, die bij zijne sterkte past, met succes zullen worden bekroond!

Het verloop van de operatiën in het polderland.

Nu ik U een overzicht heb gegeven van de belangrijkste versilpunten, die er m.i. zullen zijn waar te nemen, tusschen den vroegeren en den huidigen oorlog in het polderland, zal ik trachten U nog een korte schets te geven van de wijze, waarop de operatiën zich in het polderland vermoedelijk zullen ontwikkelen.

Daarbij zal ik onderscheid maken tusschen het geval, waarin de beide partijen, ieder met offensieve bedoelingen

beziel, tegen elkaar oprukken en dat, waarin een der partijen de andere in een stelling afwacht, die in den strategischen toestand van het oogenblik past.

Beide partijen zijn tegen elkaar in opmarsch.

De eerste vraag, die zich ter beantwoording opdringt is deze:
Hoe moet gemarcheerd worden?

Wie nagaat hoe deze vraag dikwijls wordt beantwoord bij onze polderoefeningen, kadermanoeuvres of tactische oefeningen op de kaart, waaraan bovenstaande onderstelling ten grondslag ligt, zal menigmaal bij zich zelf de opmerking maken, dat er tusschen den marschvorm van een troepenmacht in of buiten het polderland, blijkbaar slechts bitter weinig verschil bestaat.

Geldt het bijv. een oprukkende Nederlandsche divisie, dan wordt soms, evenals in Geldersche of Noordbrabantsche terreinen, een groote voorliefde vertoont om in den bij ons zeer gewilden marschvorm van 2 colonnes te marcheeren, waarvan de sterkte zich ongeveer verhoudt als 2 : 1.

Wel wordt in zooverre met de gesteldheid van het polderland rekening gehouden, dat de voorhoeden der beide colonnes de hoofdmachten voorafgaan op de maximum afstanden, die het V. V. aangeeft en dat de onderdeelen van de voorhoeden elkaar met onderlinge afstanden volgen,¹⁾ maar meestal is dit ook alles.

Ik heb mij wel eens afgevraagd of met een dergelijken marschvorm voldoende is rekening gehouden met het bijzondere karakter van het polderland en ik grond dien twijfel op het navolgende:

Wanneer de commandant van eene divisie — om bij deze troepenmacht te blijven — zijne troepen in 2 ongelijk sterke colonnes laat marcheeren, dan loopt hij feitelijk vooruit op zijne latere gevechtsontwikkeling, want een sterke troepenmacht schuift men niet als een stuk op een schaakbord heen en weer.

Indien dus de hierbedoelde divisiecommandant zijn linkercolonne bijv. 2 brigades sterk maakt, dan geeft hij daarmede

¹⁾ Zie punt 255 V. V.

alleen reeds te kennen, dat hij voornemens is de hoofdmacht van zijn divisie op den linkervleugel van het eventueel te vormen gevechtsfront in te zetten, althans aanleiding heeft om te veronderstellen, dat zulks aldaar meer noodig kan zijn dan op den rechtervleugel.

In Geldersche of Noordbrabantsche terreinen optredende, is tegen de doelmatigheid van een dergelijke troepenindeeling niets in te brengen; integendeel, zij is een bewijs, dat de commandant weet wat hij wil en dat hij zich gereed maakt snel toe te slaan op het punt, dat hij voor tactisch het meest belangrijk houdt.

Hij kan ook in den regel met een gerust hart tot die troepenindeeling overgaan omdat hij er in het algemeen vrijwel zeker van kan zijn, dat de gesteldheid van de Geldersche en Noordbrabantsche terreinen hem op het punt van treffen niet zal belemmeren om zijn hoofdmacht in te zetten, daar, waar zulks uit haar plaats in de marschcolonne logisch voortvloeit.

Geheel anders in het polderland.

Wie dat terrein kent, zal mij toegeven, dat het herhaaldelijk van karakter verandert en daardoor ook zeer grillig is in het aanbieden van gelegenheid om *naast* de marschwegen troepen tot het gevecht te ontwikkelen.

Wil het toeval nu — en met dit woord zeg ik niet te veel, want men heeft tegenover een marcheerende tegenpartij het punt van treffen niet in de hand — dat de voortmarsch der colonne wordt gestuit op een plaats, waar de ontwikkeling tot het gevecht op het tusschenterrein bezwaarlijk of onmogelijk is, dan kunnen er benauwde uren voor de colonne aanbreken.

En tegenwoordig zeer zeker nu het gevaar voor en de noodlottige gevolgen van een vuuroverval zooveel grooter zijn geworden dan vroeger.

Ik kom dus tot de conclusie, dat er in het polderland behoefte bestaat aan een marschvorm, die:

- 1°. de hoofdmacht voor een vuuroverval vrijwaart en
- 2°. den Alg. Bev. vrijheid laat om zijn hoofdmacht in te zetten, waar de omstandigheden van het oogenblik zulks wenschelijk en mogelijk maken.

Aan deze eischen wordt voldaan, wanneer de hoofdmacht van een marcheerende troepenmacht in het voor haar bestemde marschgebied op ruimen afstand wordt voorafgegaan door detachementen, uit verschillende wapens bestaande.

Een nieuwe vinding is dit niet; met die detachementen bedoel ik eenvoudig de z.g. „détachements de contact”, waarvan het gebruik reeds eenige jaren vóór den oorlog in Frankrijk warm werd aanbevolen en natuurlijk ook hevig werd bestreden.

Het zou mij te ver voeren dien strijd hier op te halen; ik volsta met mede te deelen, dat de nadeelen, welke aan die detachementen in Fransche terreinen werden toegekend, in het Nederlandsche polderterrein zich niet zullen doen gevoelen.

Ik verwijs verder naar de nog in tal van opzichten hoogst belangrijke en leerzame „Applicatorisch-Tactische studiën over den oorlog in het polderland 1907/08” (nieuwe serie), door den toenmaligen Kapitein der Grenadiers Jhr. G. A. A. ALTING VAN GEUSAU, waar in onderstelling VI, voor een troepenmacht van vrij aanzienlijke sterkte, een marschvorm wordt aangegeven, waarin het vorenaangegeven beginsel wordt teruggevonden.

Het komt mij voor, dat die detachementen den Alg. Bev. in staat zullen stellen om zijn hoofdmacht met beleid — onder dit woord vooral niet langzaamheid te verstaan — tot het gevecht te ontwikkelen en dat is het, wat in het polderland allereerst noodig is.

Ik kan mij geen terrein denken, waar een gedwongen gevechtsontwikkeling zulke negatieve resultaten, ja erger, zulke positieve rampen, na zich kan slepen.

De sterkte en de samenstelling van die detachementen hangen uit den aard van de zaak af van de sterkte van het geheel en van de min of meer belangrijke taak, die zij gedurende den marsch moeten kunnen vervullen.

Om de gedachten te bepalen, kan de sterkte bij een divisie varieeren tusschen 1 à 2 bataljons infanterie, waaraan toegevoegd 1 à 2 batterijen veldartillerie en $\frac{1}{3}$ à 1 compagnie wielrijders.

Op minder belangrijke wegen of tot het onderhouden van

verband, alsmede bij een troepenmacht van geringere sterkte dan een divisie, kunnen ook zwakkere detachementen van 1 à 2 compagnieën infanterie met een kleine afdeeling wielrijders worden gebruikt.

Natuurlijk mogen een groot aantal mitrailleurs bij de compagnieën infanterie niet ontbreken; vooral zal veel nut worden getrokken van *draagbare, lichte* mitrailleurs, waarmede tevens het moeilijke vraagstuk van de tractie voor een groot deel is opgelost.

Evenmin mag verzuimd worden den commandanten der detachementen de beschikking te geven over verbindingsmiddelen van verschillenden aard om hun de gelegenheid te bieden steeds in contact te blijven met den Alg. Bev.

Het aantal treinvoertuigen bij de detachementen zal tot het *strikt* noodige moeten worden beperkt.

In verband hiermede acht ik het aanbevelenswaardig om de patronen uit de patrooncaissons direct aan de manschappen uit te reiken en deze voertuigen niet bij de detachementen in te deelen.

Voor de latere munitieaanvulling zou ik wenschen te gebruiken motorrijwielen met aanhang- of zijwagentjes; *ik geloof trouwens, dat daarmede op groote schaal voor de munitieaanvulling bij de infanterie in den bewegingsoorlog in het polderland zal moeten worden gewerkt, want hoe stelt men zich toch eigenlijk het „va et vient” van ledige en volle patrooncaissons op de vaak overvolle en smalle polderwegen gedurende den strijd voor?*

De troepenverbandwagens (verbandkarren of ziekenkarren), de raderbaren en de keukenwagens zullen niet kunnen worden achtergelaten, maar ik acht het ongewenscht ze in het lichaam van de colonne op te nemen; ze moeten op eenigen afstand volgen.

Op deze wijze samengesteld, ontdaan van alles, wat voor het gevecht niet onmiddellijk noodig is, zullen die detachementen een groote beweegbaarheid bezitten en zal hun kwetsbaarheid tot de geringst mogelijke afmetingen zijn teruggebracht.

Mocht men vreezen, dat die detachementen zullen kunnen

worden verslagen, vóór dat de hoofdmacht hulp kan bieden, dan merk ik op, dat de kans daarop *in het polderland* niet bijster groot is.

Reeds in 1904 schreef de generaal SABRON dat, wanneer in het polderland, een colonne op aanzienlijke overmacht stuit, daaruit niet voortvloeit, dat die colonne in korten tijd wordt verslagen, zooals op gewone terreinen het geval kan zijn ¹⁾.

Die woorden hebben nog niets van hunne waarde verloren, integendeel, zij zijn juist dan ooit, sinds de troepen kunnen worden uitgerust met middelen, die naast belangrijke aanvalskracht ook een groot afwerend vermogen bezitten.

Wat nu den marsch van de hoofdmacht betreft, deze zal zoodanig moeten worden geregeld, dat zij zich niet in hetzelfde défilé bevindt als de vooruitgezonden detachementen.

Zij beweegt zich dus als het ware sprongsgewijze, waarbij het aanbeveling verdient haar in meerdere colonnes te doen marcheeren.

Voor de beveiliging op de niet aangeleunde flank zorgen cavalerie en wielrijders.

Uit het voorgaande volgt, dat er bij een, op de hier-voren aangegeven wijze marcheerende, sterke troepenmacht veel wielrijders noodig zullen zijn. Op uitbreiding van het aantal wielrijders zal ik echter wel niet behoeven aan te dringen. De noodzakelijkheid daarvan wordt te bevoegder plaatse erkend, hetgeen de genomen maatregelen duidelijk bewijzen.

Bij een groote troepenmacht behooren ook een groot aantal treinvoertuigen, en wat daarmee nu in het polderland te doen?

Ik roer hiermede een hoogst belangrijke aangelegenheid aan, die een korte bespreking overwaard is.

Over de plaats, waar de voertuigen van de divisie- (c.q. brigade-) en bagagetreinen, moeten marcheeren, kan geen

¹⁾ Voorbereiding van den troep tot de oorlogvoering in polderland.
1917/18. III.

meeningsverschil of twijfel rijzen; wel echter over die van de voertuigen, behoorende tot den gevechtstrein.

Reeds vroeger is dit vraagstuk onder de oogen gezien, waarvoor ik verwijs naar hetgeen de Generaal SABRON, in zijn reeds genoemd werk ¹⁾, schrijft over de gevaren verbonden aan het opnemen van voertuigen in een marcheerende troepenafdeeling.

In één opzicht ben ik echter niet zoo optimistisch gestemd als Generaal SABRON n.l. omtrent de mogelijkheid om den inhoud der voertuigen van den gevechtstrein, in het bijzonder dien van de patrooncaissons, per vaarttuig te vervoeren.

Daarvoor moet het wegen- en waternet al buitengewoon medewerken en wat moet er gebeuren als de troep door onvoorziene omstandigheden een weg moet volgen, waarlangs de vaart, die men noodig heeft, niet doorloopt?

Moeten dan de voertuigen weer bepakt worden en waar komen die ledige voertuigen dan zoo gauw vandaan?

Ik voel er daarom meer voor — wat Generaal SABRON trouwens ook doet — om voor den marsch in het polderland op den voorgrond te stellen, dat niet dan in onvermijdelijke gevallen voertuigen mogen worden ingedeeld in het lichaam der colonne.

In de 2e alinea van punt 117 doet ons V. V. de eerste stap om te breken met het beginsel, dat elke troep onmiddellijk moet worden gevolgd door zijn gevechtstrein.

Laat de volgende stap nog iets verder gaan; de oorlogvoering in het polderland zal er mede zijn gebaat.

Mijne Heeren! Hiermede heb ik aangegeven hoe naar mijne meening in het polderland door sterke troepenafdeelingen moet worden gemarcheerd.

Stel u nu in gedachten voor 2 troepenmachten, die in den aangegeven vorm tegen elkaar oprukken.

De strijd zal worden ingeleid door de van weerskanten vooruitgezonden wielrijders om op een zeker oogenblik te worden overgenomen door de inmiddels naderbij gekomen detachementen.

¹⁾ Voorbereiding enz. blz. 134 t/m 136.

Hoe die strijd zal verlopen is in theorie niet uit te maken; de uitslag is te veel afhankelijk van invloeden, die zich alleen in de praktijk zullen doen gelden (karakter en bekwaamheid van de commandanten, gesteldheid van het terrein, gebruik van de beschikbare strijdmiddelen enz.).

Dit is echter zeker: als de voorwaartsche beweging tot staan komt, dan zal er veel kans op bestaan, dat de reeds door mij aangehaalde woorden van den Overste TONNER in vervulling gaan en dat de operatiën zullen verstijven om voor goed in den loopgravenstrijd over te gaan.

En dan zal het zijn: „Ade mit raschen Schlägen, ade mit „wichtigen Operationen, die den Krieg zu einem baldigen „Ende bringen.“

Er zal dan een analoge toestand intreden als op het Westfront, toen aldaar (omstreeks October 1914) de operatiën begonnen vast te loopen.

Beide partijen wilden vooruit en namen daarvoor hunne maatregelen; beide partijen maakten zich echter tevens gereed om den aanval van den tegenstander te kunnen afslaan en een eventueel behaald succes zoo spoedig mogelijk te kunnen beperken.

Met dit doel voor oogen, werd van weerszijden het terrein achter de lijn, waar de strijd tot staan was gekomen, op een diepte van vele, vele kilometers in een netwerk van stellingen herschapen.

Zoo zal het ook in den polderoorlog moeten gaan, wanneer dat stadium van den strijd intreedt.

Dan zal er met koortsachtige haast gewerkt moeten worden aan de stellingen, die zich voor eene verdediging leenen, waarbij groote moeilijkheden te overwinnen zullen zijn, ook omdat er op vele plaatsen slechts van nachtelijken arbeid sprake zal kunnen zijn.

De grootste moeilijkheid zal echter bestaan in het maken van weerstandbiedende onderkomens voor de troepen, die de gekozen stellingen zullen hebben te verdedigen.

Want, Mijne Heeren! laten wij het wel bedenken: *onder* het maaiveld kan hoegenaamd niet worden gewerkt.

Die onderkomens zullen dus grootendeels *op* het maaiveld

moeten verrijzen. Wil men daarbij grooten omvang en groote hoogte vermijden om zichtbaarheid en trefkans voor den vijand te verminderen, dan moet bij den bouw van beton worden gebruik gemaakt.

overhandigen

Maar beton heeft een droogtijd noodig van 4 à 6 weken om voldoende hardheid te verkrijgen.

Wie kan er voor instaan, dat vanaf het oogenblik, waarop het inrichten van de stellingen begint, over dien tijd kan worden beschikt?

Men staat hier inderdaad voor een reusachtig moeilijk vraagstuk, dat zonder voorbereiding in vreedestijd, niet op bevredigende wijze kan worden opgelost.

Die voorbereiding denk ik mij als volgt:

Er worden vastgesteld twee eenvoudige typen van een normaal onderkomen, één voor de gewone materialen en één voor beton.

Bij het uitbreken van den oorlog worden de geraamten van beide soorten van onderkomens in groot aantal aange maakt, die in onderdeelen worden aangevoerd naar de plaatsen, waar zij noodig zijn.

Aldaar begint men met den bouw van de onderkomens in gewone materialen, om op de plaatsen, waar op den duur met deze onderkomens niet kan worden volstaan, in de onmiddellijke nabijheid onderkomens van beton in te richten.

Op deze wijze is — ik mag gerust zeggen — op alle fronten gewerkt.

Naarmate de tijd het toeliet en de omstandigheden het vereischten, werden de met vluchtige materialen samengestelde onderkomens geleidelijk vervangen door gebetonneerde en men schijnt er wèl bij te zijn gevaren.

Tot de voorbereiding reken ik verder de zorg voor een voldoende hoeveelheid materialen en het treffen van maatregelen om op het gewilde oogenblik over een groot aantal burgerwerkkrachten te kunnen beschikken, die handigheid hebben voor het werk, dat moet worden verricht.

Tot zoover een zeer belangrijk onderdeel van de algemeene voorbereiding.

Thans keer ik in gedachten nog een oogenblik terug naar

de beide partijen, waartusschen ik een soort evenwichtstoestand had verondersteld.

Zelden zullen de omstandigheden, waarin beide partijen verkeerden, zoo precies gelijk zijn, dat er van een absoluut evenwicht kan worden gesproken.

Voor degene, die oogenblikkelijk in de minst gunstige omstandigheden verkeert, kan dus het winnen van tijd van beslissenden invloed zijn op het geheele verloop van den verderen strijd.

Die tijdwinst zal niet zelden op zeer afdoende wijze kunnen worden verkregen door gebruik te maken van een „inundatie à la minute”. Wat daarmee bereikt kan worden is aan den Yzer gebleken op eene wijze, waarover geen woord meer behoeft te worden gezegd.

Maar tevens is nergens duidelijker aangetoond, dat een inundatie de dood is voor elk offensief.

Drie jaren lang hebben de Duitschers geen aanval gewaagd over het overstroomde gebied, drie jaren lang hebben ook de Engelschen geen kans gezien om over zulk een terrein den vijand aan te grijpen.

Op 22 September j.l. schreef de *Times* naar aanleiding van den geslaagden aanval van het Engelsche leger ten O. van Yperen op den 20en t. v.

„Het doel van onze bevelvoering is vrij duidelijk.

„Wij vechten om de Duitschers te dwingen hun greep los te laten van de strook van de Belgische kust, die de sleutel van hun geheele verdedigingsstelsel in het Westen is geworden”.

Welnu, die aanval geschiedde, evenals zoovele andere, buiten het eigenlijke inundatiegebied.

Volgt daaruit niet, dat het zwakke punt van den Duitschen westvleugel elders lag dan aan den Yzer?

In een beschouwing over de operatiën van de Engelschen in Vlaanderen, acht Oberst IMMANUEL het dan ook niet de moeite waard om veel woorden te wijden aan de bezwaren, verbonden aan een aanval over geïnundeerd gebied, want sprekende over de aanvalsrichtingen, die de Engelschen konden kiezen, zegt hij kort en bondig:

„Nördlich Dixmuiden bis Nieuport dehnt sich das Ueber-

„schwemmungsgebiet aus, das für Unternehmungen nicht „im Frage kommen konnte.“¹⁾

Vóór dus een bevelhebber, die tijdelijk in het defensief is gedrongen, maar offensieve plannen nog niet heeft opgegeven, er toe overgaat om van inundatiën gebruik te maken, mag hij wèl de consequentie daarvan overwegen.

Hoogst noodzakelijk zal het zijn, daarbij te worden voorgelicht door personen, die thuis zijn op waterstaatkundig gebied en die gelegenheid hebben gehad zich reeds *vóór den oorlog* voor hun taak te bekwamen.

Ik druk op dit laatste, omdat anders de voorlichting in vele gevallen als mosterd na den maaltijd zal komen.

Ik schaar mij daarom geheel aan de zijde van den Heer SCHARROO, waar hij, in zijn voordracht in deze vereeniging op 27 October j.l., wees op het groote belang, verbonden aan de instelling van een centraal inundatiebureau.

Mijne Heeren! Ik laat nu verder de beide marcheerende partijen rusten, want na het tot stilstand komen van de beweging, zal het worden: een aanval op en een verdediging van min of meer versterkte stellingen, waaromtrent ik reeds in het eerste gedeelte van mijn voordracht de in acht te nemen beginselen heb ontwikkeld.

Een der partijen wacht den tegenstander in een stelling af, die in den strategischen toestand van het oogenblik past.

Na hetgeen ik hiervoren heb besproken, behoef ik over de in dit geval aan beide zijden te verrichten handelingen slechts weinig meer te zeggen.

Alleen merk ik op, dat het inrichten van de stelling in het algemeen thans in gunstiger omstandigheden geschiedt dan in het eerste geval.

Toch zal ook nu het vertragen van den opmarsch van den aanvallers voor den verdediger van veel belang zijn, omdat de arbeid aan de stelling eerst kan aanvangen, wanneer de loop der operatiën het innemen van de stelling wettigt.

¹⁾ *Mil. Wochenblatt* 1917, No. 59. „Rückblick auf die Flandern-Schlachten bis Ende Oktober 1917.“

Die tijdwinst is weer — behalve door een taaie verdediging van vooruitgelegen punten — met behulp van inundatiën te verkrijgen.

Mijne Heeren! Ik ben thans gekomen aan het einde van mijne beschouwingen over den polderoorlog, zooals ik mij dien denk, aan de hand van de ervaringen van den huidigen oorlog.

Om niet te veel van uwe aandacht te vergen, heb ik slechts de hoofdbeginselen aangeroerd, hetgeen U ongetwijfeld niet zal zijn ontgaan.

Mijn algemeene conclusie is deze, dat voor het voeren van den polderoorlog onmisbaar zijn — kort uitgedrukt — *alle middelen, waarmede de moderne loopgravenstrijd wordt gestreden.*

Het bezit van die middelen is echter nog niet genoeg.

Een succesvolle strijd in het polderland is evenmin denkbaar zonder *deugdelijke voorbereiding in vreedestijd*, op een onderdeel waarvan ik reeds de bijzondere aandacht vestigde.

Feitelijk verkondig ik hiermede een stalen waarheid, want voor welke oorlogvoering is geen voorbereiding in vreedestijd noodig?

Toch meen ik op die voorbereiding van den *polderoorlog* nog eens met nadruk te mogen wijzen, omdat het eigenaardige karakter van het polderland dwingt reeds in vreedestijd ter hand te nemen wat in andere terreintypen wellicht straffeloos tot oorlogstijd kan worden uitgesteld.

Tot die voorbereiding reken ik, behalve het oefenen van de troepen:

Het verkennen van stellingen, die zich in denkbare oorloggevallen tot een hardnekkige verdediging leenen;

Het in bijzonderheden ontwerpen van de inrichting dier stellingen en het treffen van de maatregelen, die noodig zijn, om in geval van nood snel over de benoodigde materialen en werkkrachten te kunnen beschikken;

Het bestudeeren van den waterstaatkundigen toestand van het polderland met het oog op het eventueel gebruik van

„inundatiën à la minute” (centraal inundatiebureau).

Het organiseeren voor oorlogstijd van een dienst te water; e.d.

Aan die voorbereiding — ik mag het hier gerust zeggen — is te onzent in de laatste 3 jaren veel gedaan, al heeft het ook niet altijd naar buiten gesproken.

Mocht dan ook voor Nederland de oorlogsfakkelt nog eens worden ontstoken en ons leger geroepen worden om in het polderland te strijden, dan zal het blijken, dat, hetgeen is voorbereid, een voorsprong geeft, dien niemand ons kan ontnemen.

Laten wij daaraan denken als het zoover komt en de moeilijkheden van den huidige polderoorlog ons overstelpen, ja, ons onoverkomelijk toeschijnen.

Richten wij dan onze blikken naar het vijandelijke kamp!

Daar wordt geworsteld met dezelfde — wat zeg ik — met nog grootere moeilijkheden, omdat daar veel moet worden geïmproviseerd.

Mijne Heeren! Die gedachte zal ons sterken en zij zal ongetwijfeld een krachtigen prikkel voor ons zijn om onze verheven plicht voor het vaderland tot het uiterste te vervullen.

Ik heb gezegd.

De VOORZITTER: Mijnheer VAN MUNNEKREDE! Het applaus van de vergadering is voor U zeker het beste bewijs, dat wij met bijzondere waardeering en belangstelling Uwe voordracht hebben aangehoord. Naar mijne meening, kunnen wij niet anders dan U zeer dankbaar zijn, dat U op de verschillen hebt gewezen, welke bestaan tusschen de vroegere wijze van oorlogvoering in het polderland en hetgeen in de toekomst noodig zal zijn voor onze landsverdediging in bedoeld terrein. Het is zeer goed, dat in deze vergadering de aandacht er op gevestigd wordt en wel in het bijzonder op de deugdelijke *voorbereiding* van alle zaken — niet alleen op militair gebied — betreffende de verdediging van het polderland, gelegen in het hart des lands.

Ik veronderstel, dat er personen zullen zijn, die U gaarne

inlichtingen zullen willen vragen. U is zeker wel bereid, die te verstrekken?

De Heer VAN MUNNEKREDE: Zeker, Mijnheer de Voorzitter.

De Voorzitter: Dan geef ik het woord aan den Heer SCHARROO.

De Heer SCHARROO: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb met de grootste bewondering de heldere en belangrijke voordracht van den Heer VAN MUNNEKREDE gevolgd en kan niet nalaten hem hulde te brengen voor de wijze, waarop hij dit zoo moeilijk en voor ons land zoo uiterst belangrijk onderwerp hedenavond heeft behandeld.

Ik heb dan ook het woord niet gevraagd, om de beschouwingen van den geachten spreker te bestrijden. Integendeel, in hoofdzaak kan ik mij hiermede geheel vereenigen, en de kanteekeningen, welke ik tijdens het volgen van de voordracht maakte, zou ik dan ook niet gaarne zien opgevat als opmerkingen, maar slechts als aanvulling en zoo mogelijk versterking van zijn leerrijk betoog.

In de eerste plaats dan de vergelijking, welke de Heer VAN MUNNEKREDE heeft getrokken tusschen de Yser-linie en ons polderland. Ontegenzeggelijk is uit den strijd in het sterk doorsneden, Vlaamsche polderterrein ook voor ons veel te leeren, maar ik zou ernstig willen waarschuwen tegen de veel gemaakte onjuistheid, om deze vergelijking *te vér* door te voeren. Want er blijft een gróót verschil bestaan tusschen het *hooge*, Vlaamsche polderland en onze *diepe* droogmakerijen, waarbij de boezemwateren, zooveel hooger liggen dan het polderland.

En waar de inleider zoo terecht opmerkte, dat voor het Vlaamsche polderland de luchtvaart en de artillerie een zeer groot gevaar bleken te zijn, daar zou ik hieraan willen toevoegen, dat zij dit in nog *veel* hooger mate zullen zijn voor onze diepe droogmakerijen. Maatregelen hiertegen, zooals ik in mijne voordracht van 26 October 1917 voor U mocht uiteenzetten, zijn dan ook voor onze polderterreinen

nog dringender noodzakelijk dan voor het Vlaamsche polderland.

Zeer terecht heeft de inleider ook gezegd, dat de stellingen in het polderland met zorg moeten worden gekozen, maar hij gaat naar mijne meening wel wat té ver, door op te merken, dat de waarde van het polderterrein zoo belangrijk zou zijn achteruitgegaan. M. i. geldt nog steeds, dat al is ook de gevechtswijze veranderd en al hebben artillerie- en mitrailleurvuur eene veel grootere uitwerking gekregen, het karakter van het polderterrein en zijn invloed op de beweging van troepen geheel dezelfde zijn gebleven. Slechts moet het gebruik van het polderterrein in overeenstemming worden gebracht met de moderne wijze van aanvallen. En daarbij zal het polderland met zijne inundatiën, enz. volkomen zijne groote waarde voor de nationale oorlogvoering *kunnen* behouden, wanneer *de verdediger zorgt steeds den waterstaatkundigen toestand volledig in de hand te houden.*

Met het oog hierop meen ik de opmerking van den Heer VAN MUNNEKREDE krachtig te mogen ondersteunen, waar ook hij de ook door mij bepleite instelling van een *centralen, algemeenen inundatiedienst* noodzakelijk acht ¹⁾. Maar dan moet bij dezen dienst gebruik worden gemaakt van de mannen, doorkneed in de kennis van ons polderland, het personeel van Rijks- en Provinciaalen Waterstaat. Onze officieren, bovendien grondig geoefend in de waarde en het karakter van de polderterreinen, zullen bij een dergelijken, algemeenen dienst steeds onmiddellijk de noodige waterstaatkundige voorlichting moeten kunnen vinden.

Met het instituut der wegtroepen, door den inleider bepleit, kan ik mij niet vereenigen. Er is voor de betrekkelijk weinig in aantal zijnde technische troepen in de moderne oorlogvoering zooveel meer belangrijker, technische arbeid weggelegd, dat ik den aanleg van wegen liever aan de niet-technische troepen zou zien toevertrouwd. Trouwens de Duitschers doen zulks aan het front eveneens, terwijl meer naar achteren voor den wegeaanleg speciale „Wegebau

¹⁾ Zie Orgaan 1917—'18, blz. 180.

abteilungen" worden gebruikt, gevormd door burgerarbeiders en krijgsgevangenen onder militaire leiding ¹⁾).

De oplossing van dit, door den spreker terecht zeer belangrijk genoemde vraagstuk zal m. i. ook bij ons meer in deze richting moeten worden geleid, waarbij dan eene betere opleiding van officieren en kader voor dit werk, alsmede toevoeging van speciale officieren aan de staven van de verschillende onderdeelen, noodig zullen zijn.

Mijnheer de Voorzitter, ik zal U niet behoeven te zeggen, dat de woorden van den inleider over de noodzakelijkheid van het maken van behoorlijke, granaatvrije schuilplaatsen in gewapend beton mij als uit het hart zijn gegrepen. Ik kan hieraan slechts toevoegen, dat deze schuilplaatsen technisch zeer goed zoodanig zijn te construeeren, dat in de slappe polderterreinen wegzakken kan worden voorkomen. Alleen maakt de tijd van minstens vier weken, welke wordt vereischt voor de verharding van het beton, dat dergelijke schuilplaatsen alleen bij semi-permanente stellingen toepassing kunnen vinden en niet bij vluchtig versterkte veldstellingen.

Maar dit bezwaar kan in het polderland voor een groot deel worden opgeheven, door *reeds in vrede* tijd, onder woningen, schuren e. d. langs de dijken, granaatvrije kelders aan te brengen, welke dan in oorlogstijd als verblijfplaats voor troepen kunnen worden gebezigd. Deze oplossing is beter dan het maken van scherfvrije schuilplaatsen in oorlogstijd en is mogelijk, wanneer gezorgd wordt, dat in de Woningwet en in de gemeentelijke Bouwverordeningen daartoe aan het Rijk de bevoegdheid wordt gegeven. Bovendien kunnen deze werken, — waarvoor in sommige gevallen, in verband met de gemaskeerde ligging, misschien wel met scherfvrijheid kan worden volstaan —, in vrede tijd als kelders worden benut, zoodat zij niet ongebruikt liggen, zooals bij het meerendeel der permanente versterkingen het geval is.

Tot mijn spijt heb ik in de voordracht eene uitvoerige uiteenzetting gemist van de belangrijke rol, welke bij de nationale oorlogvoering in het polderland moet worden vervuld

¹⁾ Zie *Orgaan* 1917—'18, blz. 167.

door vaartuigen. Dit belangrijk vraagstuk is nog veel te weinig bearbeid en ook in de practijk kan hieraan niet genoeg aandacht worden geschonken.

Onze Hollandsche poldercompagnie kan niet vergeleken worden met compagnieën uit vreemde legers. Zij moet een speciaal Hollandsch karakter dragen, evenals het Italiaansche leger zijn Alpenjagers heeft.

Evenzoo had ik gaarne ook door den inleider de noodzakelijkheid hooren bepleiten van de medewerking, welke de burgerbevolking, georganiseerd tot een dijksleger, bij den strijd in het polderland zal moeten verleenen voor het snel herstellen van stukgeschoten dijken, met behulp van materialen, welke op verschillende plaatsen zijn opgelegd.

De heer MERENS. Mijnheer de Voorzitter! De geachte inleider heeft ons zooveel nieuwe gezichtspunten geopend, dat het niet wel mogelijk is, alle op één avond te verwerken, laat staan te bespreken. Ik zal dan ook slechts één enkel punt aanroeren, over welks grondbeginsel ik reeds in de vergadering van deze Vereeniging van 4 Februari 1916 (lezing kapitein SCHARROO) met den inleider van hedenavond van gedachten wisselde.

Inleider heeft gezegd, dat hij alle weermiddelen van één linie (troepen, mitrailleurs, schuilplaatsen enz.) in een enkele weerstandslijn wil vereenigen; deze weerstandslijn moet behouden blijven, omdat de spreker de kans van slagen van een tegenaanval uit een volgende linie sterk betwijfelt. Wel spreekt de inleider over meerdere liniën achter elkaar, blijkbaar op grooteren afstand, zoodat de een geen directen invloed uitoefent op de andere, doch in iedere linie afzonderlijk zijn alle krachten in één lijn opeengehoopt.

Door die opeenhooping van doelen — al is zij zeer veel minder dan in de forten volgens oudere begrippen — maakt men het de aanvallende artillerie wel gemakkelijk; geeft deze vernielingsvuur af op de weerstandslijn — en wij weten met welke intensiteit dit in den modernen oorlog geschiedt — dan worden tegelijkertijd de mitrailleuropstel-

lingen en de schuilplaatsen voor de troepen, dus de troepen zelf, à faire genomen.

Vooraf gevaarlijk is dit voor het moreel van den troep, waar spr. zelf zegt, dat het wel *noodzakelijk* is de onderkomens granaatvrij (tegen 15 c.M. geschut) te maken, doch men zich vermoedelijk zal moeten tevredenstellen met scherfvrije onderkomens, vooreerst om hun gewicht met het oog op verzakkingen te verminderen, maar vooral ook met het oog op de kosten. Is het eerste bezwaar al te ondervangen door een verbreding van het voetstuk in gewapend beton of door andere maatregelen, de kosten worden daardoor nog hooger en we weten wel, wat in Nederland zal worden besloten, als men de natie op militair gebied stelt voor de keuze tusschen een middel, dat goed maar duur en een ander dat onvoldoende maar veel goedkooper is.

Inleider ziet dit zeer wel in en wil daaraan dan ook tegemoet komen door de weerstandslijn alleen te kiezen achter *hooge* dijken, waarbij dan de schuilplaatsen aan den voet komen te liggen. Die keuze is ook in mijn oog volkomen juist, waar hij mogelijk is, edoch . . . hooge dijken — van minstens 5 M. hoogte met een voet van 20 à 40 M. breedte — zijn slechts uitzondering in het polderterrein en de aanleg van zulke dijken alleen voor defensiedoeleinden is veel te kostbaar. Meestal zal men zijn weerstandslijnen moeten kiezen achter lagere dijken en dan is de bescherming van de bezetting tegen zwaar granaatvuur volstrekt onvoldoende; het moreel van die bezetting zal na een voortgezet vernielingsvuur geheel gebroken zijn, hare waarde voor de verdediging van de weerstandslijn gelijk nul, zooals we dat ook in den huidige oorlog in andere terreinen bijna als regel kunnen waarnemen.

Het artillerievuur dwingt ons tot verspreiding van doelen; daarom moet de bezetting — behalve een wacht met enkele mitrailleurs — in het algemeen niet *in* de weerstandslijn worden ondergebracht, maar *daarachter* in verspreide schuilplaatsen over een diepte van 150 à 200 M. Dan kan de aanvallende artillerie niet volstaan met haar vuur te concentreeren op een enkele weerstandslijn van ± 10 M. diepte, doch moet zij haar vuur verdeelen over een strook van

200 M. diep; uit deze cijfers blijkt het verschil in intensiteit van het vuur per M². te beschieten terrein.

Natuurlijk bestaat dan de kans, dat de bezetting vanuit die achterwaartsche opstelling niet tijdig — d. i. niet tijdig vóór den aanvaller — de weerstandslijn bereikt. Daarbij moet echter niet vergeten worden, dat de aanvallende artillerie, die de hindernis vóór de weerstandslijn opruimt, tevens in polderland met hoogen grondwaterstand weereen nieuwe hindernis maakt; het door de granaten omgewoelde terrein zal één pap vormen, waarin de aanvaller blijft steken en die den verdediger tijdwinst verschaft. Inleider zal mij antwoorden, dat achter de weerstandslijn ook zulk een pap wordt gevormd, die de bezetting zal beletten snel op te rukken en dit is volkomen juist; ter plaatse waar de aanvaller een droge strook vindt en de verdediger niet, zal de aanvaller de voorste weerstandslijn het eerst kunnen bereiken, maar ook het omgekeerde is het geval.

Daarom moet de lijn van de schuilplaatsen (een sterk kronkelende lijn) als tweede verdedigingsopstelling worden ingericht en moet door dwarsverbindingen het zijwaarts uitbreiden van den aanvaller vanaf de punten, die hij heeft weten te bereiken, worden belet, zoodat het verlies van een enkel punt niet het verlies van de geheele eerste lijn medebrengt.

Iedere linie valt dus weer uiteen in twee weerstandslijnen, verbonden door dwarsverbindingen; van die dubbele weerstandslijnen dienen er twee of meer achter elkaar te worden aangelegd.

De verdeeling, zooals ik die zou wenschen, is ongeveer weergegeven in de Tactische en Technische wenken voor de Landmacht, Toegepaste Studie betreffende het inrichten van stellingen, waarin voor het duinterrein bij Katwijk een versterking van vier weerstandslijnen achter elkaar is ontworpen, welke twee aan twee bij elkaar behooren.

De voorste linie geeft een weerstandslijn aan, geheel gedekt door een doorlopende hindernis; de tweede linie bestaat uit steunpunten, ieder omgeven door een eigen hindernis en onderling verbonden door loopgraven *zonder* hindernissen,

zoodat van uit die tweede linie gemakkelijk een tegenaanval kan worden aangezet. De derde en vierde linie dragen ongeveer het karakter respectievelijk van de eerste en tweede.

Nu zegt de geachte inleider wel zeer terecht, dat het polderterrein geen duinterrein is, doch m. i. klemt deze wijze van verdeeling der kwetsbare doelen in het polderterrein des te meer, omdat men in het hooge en droge duinterrein de schuilplaatsen voor de bezetting der voorste lijn desnoods diep *onder* de voorste weerstandslijn had kunnen leggen, wat in polderterrein niet mogelijk is, omdat we daar uitsluitend in ophooging kunnen werken.

In het duinterrein zijn die schuilplaatsen gelegd tusschen de eerste en tweede linie, in het polderterrein zou ik ze meer achteruit willen brengen en ze *in* een (sterk kronkelende) tweede lijn willen plaatsen, eveneens zonder hindernissen, behalve op de plaats van de eigenlijke steunpunten der tweede linie, wier inrichting ik aangaf in de lezing van 4 Febr. 1916 blz. 287 e. v. Daar waar het terrein tusschen eerste en tweede linie door de aanvallende artillerie zoodanig tot pap is verwerkt, dat de verdediger vanuit die tweede lijn niet kan oprukken — hetzij tot tijdige bezetting van de voorste lijn, hetzij voor den tegenaanval, zal dat terrein ook als hindernis voor den aanvaller dienen en dus de tweede lijn dekken; daar waar dit niet het geval is, kan de verdediger ook vanuit de tweede lijn tijdig voorwaarts gaan.

Verder zou ik meer dwarsverbindingen willen aanleggen tusschen eerste en tweede linie dan in het voorbeeld van het duinterrein zijn aangegeven, om plaatselijke successen van een aanvaller te beperken.

Resumerende zou ik de hooge dijken van den inleider (minstens 5 M. hoog met een aanzienlijke breedte aan den voet) als eerste weerstandslijn willen kiezen, overal waar dit mogelijk is, doch — daar dit slechts uitzondering zal zijn — in het algemeen een verspreiding van de elementen van die linie in de diepte over een eerste en tweede weerstandslijn willen aanbevelen.

De Heer VAN MUNNEKREDE: Mijnheer de Voorzitter! Gaarne begin ik met aan de beide sprekers mijn dank te betuigen voor de waardeerende woorden, die zij aan mijne voordracht hebben gewijd.

Ik ben het geheel eens met den Heer SCHARROO, waar hij het onjuist noemt om het Vlaamsche polderland met onze droogmakerijen te vergelijken.

Maar het Nederlandsche polderland bestaat niet louter uit droogmakerijen, zoodat wij wel degelijk de ervaringen, die in het Vlaamsche polderland zijn opgedaan (men leze de terreinbeschrijving) voor een groot deel van het Nederlandsche polderland van toepassing kunnen achten.

Overigens heb ook ik de aandacht er op gevestigd, dat men voorzichtig te werk moet gaan bij het trekken van conclusiën uit den IJzer-veldtocht.

De Heer SCHARROO meent, dat ik te ver ga, als ik zeg, dat de defensieve kracht van het polderterrein achteruit is gegaan.

Ik zou den Heer SCHARROO willen vragen: Vindt U ze grooter geworden?

De Heer SCHARROO: Neen, zij is dezelfde gebleven, mits voldoende rekening wordt gehouden met de ervaringen van de moderne oorlogvoering, waarbij vooral een volledig en voortdurend en onder alle omstandigheden beheerschen van den waterstaatkundigen toestand op den voorgrond treedt.

De Heer VAN MUNNEKREDE: Daarmede ben ik het niet eens. Juist aan de hand van de opgedane ervaring kan men n. i. de defensieve kracht van het polderland niet meer dezelfde achten als vroeger. Sinds het begin van den wereldoorlog is het vermogen van de artillerie zóózeer toegenomen en is haar gebruik zóózeer gericht op vernieling — het komt er niet op aan hoeveel munitie het kost —, dat ik vermeen te mogen zeggen, dat de verdediger, *zonder langdurige en zorgvuldige voorbereiding*, thans geen weerstand van beteekenis meer zal kunnen bieden in elke polderstelling, waar dat vroeger wel degelijk mogelijk was.

Als men dit aanvaardt, dan is de consequentie, dat in den veldoorlog in het polderland het aantal stellingen waarin hardnekkige verdediging mogelijk is, beperkter is geworden, en dat noem ik vermindering van defensieve kracht.

De Heer SCHARROO kan zich verder niet vereenigen met mijn voorstel om in de organisatie van ons leger wegentroepen op te nemen, bestemd om de gemeenschap achter de polderstellingen te verzorgen.

Uit zijne woorden meen ik te mogen afleiden, dat hij daarvoor blijkbaar liever burgerarbeiders en krijgsgevangenen wenschte te gebruiken.

De laatsten moet men eerst maar hebben, en burgerarbeiders acht ik — zooals ik heb gezegd — ook te gebruiken.

Ik geef echter de voorkeur aan een militaire organisatie, omdat ik daarvan meer verwacht, niet het minst omdat het werken aan de wegen ook *binnen* 's vijands vuurbereik zal moeten geschieden; dit mag niet worden vergeten.

Intusschen, men kan van meening verschillen omtrent de wijze, waarop deze aangelegenheid moet worden geregeld, hoofdzaak is, dat de Heer SCHARROO met mij van oordeel is, dat er meer aandacht aan moet worden gewijd.

Waar de Heer SCHARROO meent, dat granaatvrije schuilplaatsen alleen bij semi-permanente stellingen toepassing kunnen vinden en niet bij vluchtig versterkte veldstellingen, daar wensch ik op te merken, dat de verdediger nooit van te voren weet hoe lang hij zijne stelling zal kunnen houden. Wat is er dan toch tegen om, als tot het innemen van een bepaalde stelling is besloten, op de tactisch belangrijke punten onmiddellijk te beginnen met den bouw van gebetonneerde onderkomens, naast die van gewone?

Gelukt het om de nadering van den aanvaller te vertragen, dan zal de verdediger er later dankbaar voor zijn zoo voortvarend te zijn te werk gegaan, en dan zal daaraan misschien het behoud van zijne stelling zijn te danken. Met het aanbrengen in vredestijd van granaatvrije kelders onder woningen, schuren enz. doet de Heer SCHARROO zeer zeker een uitmuntende oplossing van de moeilijkheid aan de hand, maar ik betwijfel of het ooit tot een practische uitvoering zal komen.

Over het gebruik van vaartuigen in den polderoorlog heb ik wel degelijk gesproken, zij het ook niet zoo uitvoerig als de Heer SCHARROO blijkbaar heeft gewenscht.

Als ik nog meer over het gebruik van vaartuigen had willen zeggen, dan had ik in te veel details moeten afdalen of het gebied van den etappendienst moeten betreden en daarvoor heeft mij de tijd ontbroken.

Overste MERENS blijkt uit mijn voordracht te hebben afgeleid — ik mag wel zeggen opnieuw — dat ik bij de verdediging van stellingen een principieele tegenstander ben van tegenaanvallen.

Dat ben ik niet en in dien zin heb ik mij ook niet uitgedrukt.

Ik heb alleen gewaarschuwd tegen het overdrijven van de beteekenis van tegenaanvallen, vooral in het polderland, waar natuurlijke hindernissen, achter een stelling aanwezig, het uitvoeren van snelle tegenaanvallen onmogelijk *kunnen* maken.

En aangezien dit bij *vele* polderstellingen het geval *kan* zijn, is er m. i. alle aanleiding voor om, in het polderland, aan het tot staan brengen van den aanval vóór de weerstandslijn in beginsel veel waarde toe te kennen.

Daardoor wordt nu bepaald waar, in verband met de plaatselijke terreingesteldheid, de onderkomens voor de bezetting moeten worden gebouwd.

Evenmin heb ik mij als een voorstander doen kennen van het opeenhoopen van doelen in ééne linie.

Ik heb juist, aan de hand van den toestand bij Riga en van dien aan den IJzer, betoogd, dat bij het inrichten van een polderstelling niet volgens een vast schema, maar volgens de plaatselijke terreingesteldheid moet worden te werk gegaan. Soepelheid is een eerste vereischte, waaraan een stelsel van verdediging moet voldoen.

Hiermede erken ik stilzwijgend, dat er gevallen zullen zijn, waarin de mogelijkheid bestaat om de onderkomens voor de bezetting achter de weerstandslijn te verspreiden.

Maar als de terreingesteldheid dit niet toelaat — hetgeen

in vele polderstellingen, die ik op het oog heb, het geval is — dan *moet* men de onderkomens wel *in* of *onmiddellijk* achter de weerstandslijn inrichten.

Een andere weg staat niet open.

Ik geef toe, dat men het daarmee de vijandelijke artillerie gemakkelijker maakt, maar daaraan is niets te veranderen. Het is voor mij echter nog de vraag, waar de verdedigers veiliger zullen zijn: in onderkomens aan den voet van een zwaren dijk of in onderkomens, die in open weiland zijn gebouwd en die slechts scherfvrij zijn of hoogstens relatieve granaatvrijheid bezitten.

Overste MERENS merkt op, dat die zware weerstandslijnen niet veelvuldig voorkomen. Dit is volkomen juist, hoewel zulks nog al medevault, als men de kaart van ons polderland bestudeert.

Ik heb evenwel niet verzuimd, daarvan de consequentie te aanvaarden, want een van mijne conclusiën luidde, dat *in den bewegingsoorlog* de verdediger dikwijls meer terrein zal moeten prijsgeven dan hem lief is.

Hoe kunnen in zulke omstandigheden gewone polderwegen, kaden en lage dijken voor een langdurige en hardnekkige verdediging in korten tijd geschikt worden gemaakt? Het is immers verloren tijd en moeite!

Overste MERENS vergelijkt verder de verdediging van het duinterrein met die van het polderland.

Over de verdediging van het duinterrein handelde mijn voordracht niet en bovendien wil het er bij mij niet in, dat de verdediging van die twee zeer uiteenlopende terreintypen op vrijwel overeenkomstige wijze zou kunnen worden gevoerd.

Hiermede, Mijnheer de Voorzitter, meen ik de beide sprekers te hebben beantwoord.

DE VOORZITTER: Ik geloof namens U allen te spreken, als ik den geachten inleider van hedenavond en de beide heeren, die hebben deelgenomen aan het debat, onzen harte-lijken dank betuig voor hetgeen zij hedenavond ons hebben medegedeeld.

Uit het besprokene vermeen ik de conclusie te mogen trekken, dat de studie van den Spreker, alsmede de vroegere

studiën in ons land gemaakt omtrent onze verdediging van het polderland — waarvan verscheidene in druk zijn verschenen en ook door onze Vereeniging zijn uitgegeven — getuigen van den ijver en den lust in ons officierskorps, om zich voor te bereiden op den krijg op verschillende terreinen, in het bijzonder ook in het laaggelegen terrein.

Voornamelijk daár doen zich bij de oorlogvoering groote moeilijkheden voor, welke er op wijzen, hoe noodig het is, dat het Nederlandsche volk overtuigd worde van de noodzakelijkheid van eene deugdelijke oefening en ontwikkeling van de soldaten, het kader en de officieren, opdat zij in staat zijn te voldoen aan de hooge eischen van den modernen krijg, en dat dit niet in korten tijd kan geschieden. Zooals heden avond op nieuw is betoogd, is vooral in den modernen oorlog de hulp noodig van tal van arbeidskrachten, geleid door ter zake kundigen op allerlei gebied, zoodat, wil de verdediging met succés gevoerd worden, de medewerking van alle beschikbare *krachten en talenten* gevorderd zal worden.

Aangezien deze niet altijd vrijwillig zal worden verleend — vooral niet in ons land — zullen derhalve wettelijke maatregelen moeten getroffen worden, om de beschikking te krijgen over de benoodigde lichamelijke en intellectueele krachten. M. i. is het eenige middel, dat daartoe leiden kan, de invoering van het beginsel van *algemeenen weerplicht*.

Het verheugt mij, dat o. a. door den inleider is gewezen op het gewicht van het door ons legerbestuur te kennen gegeven voornemen, om den luchtvaartdienst eene groote uitbreiding te geven; vooral, daar gebleken is, dat in ons polderland een groot hulpkorps van vliegers hard noodig is. Natuurlijk zal wel weder geklaagd worden over de kolossale kosten, maar men moet daarbij toch bedenken, dat uitbreiding van het vliegwezen ook komt ten bate van de burgerij; namelijk 1°. voor de industrie en 2°. omdat door de luchtvaart eene groote toekomst wordt weggelegd voor het verkeerswezen in het algemeen.

Evenals de rijwielen en de auto's als een algemeen voermiddel door de burgerij gebruikt worden en daarvan ook een nuttig gebruik wordt gemaakt voor militaire doel-

einden, zullen in de toekomst ook de vliegtuigen moeten dienen voor het verkeer en andere doeleinden in vredes- en in oorlogstijd.

De bedragen, op de begrootingen van Oorlog en Marine voor de *militaire* luchtvaart gebracht, zullen dus mede dienen tot bevordering van de luchtvaart voor handel en verkeer, daardoor ook van de wetenschap en de practijk van het vliegwezen, van de ontwikkeling onzer *nationale* luchtvaart.

En ten slotte, als het werkelijk zoo is, dat de verdediging van ons polderland zooveel moeilijker is geworden juist door de luchtvaart, dan is m. i. het beste middel daartegen te zorgen, dat een eventueele vijand niet in dat land kan komen; dat hij dus reeds verhinderd wordt de zeekust te betreden, de breede rivieren aan de zuidzijde over te trekken en dat hem aan de oostzijde, in het hooge terrein, een gebiedend „tot hiertoe en niet verder” wordt toegeroepen.

Dat is, dunkt mij, de beste wijze om de quaestie op te lossen.

Daartoe moeten wij echter kunnen rekenen op de hulp van alle deelen der bevolking, dus van het geheele Volk.

Hiermede vermeen ik tevens met een enkel woord te hebben deelgenomen aan de bespreking van het heden avond behandelde onderwerp.

Ik hoop verder, dat de lezing van de studie van den heer VAN MUNNEKREDE in het gedrukte verslag tot de overtuiging moge leiden, dat de landsverdediging niet alleen eene militaire, maar in het bijzonder eene nationale zaak is.

U allen dank zeggende voor uwe tegenwoordigheid, sluit ik thans deze vergadering.

